

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра філософії

ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ У
ГЛОБАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ЛЮДИНА-
СУСПІЛЬСТВО

Збірник наукових праць

Київ 2021

УДК 141.7:316.32:004 (063)
Ц 752

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 15 квітня 2021 року)

Ц 752

Цифрова реальність у глобальній системі людина-суспільство [Текст] : збірник наукових праць / за загальною редакцією Л. Г. Дротянко. – Київ : НАУ, 2021. – 109 с.

Збірник наукових праць містить результати досліджень з проблематики «Цифрової реальності у глобальній системі людина-суспільство». Для магістрантів, аспірантів, філософів, науковців – усіх, хто цікавиться даною проблемою.

УДК 141.7:316.32:004 (063)

© Національний авіаційний університет, 2021

АБИСОВА Марія Анатоліївна,
*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

СЛАКТИВІЗМ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН

Оцифровка засобів масової інформації дозволила публічній сфері втілитися у новому цифровому вимірі. На сучасному етапі діалог влади і суспільства, опосередкований цифровими медіа, набуває все більшої актуальності та значення для суспільного розвитку, поступово зсуваючись у простір цифрової публічної сфери (ЦПС).

На перший погляд, особливості ЦПС впливають з характеру так званого мережевого нейтралітету провайдерів цифрових послуг щодо поширення інформації, закладеного в основу та активного розвитку мережі Інтернет у 1990-х і 2000-х рр. Разом з тим, мережева нейтральність і збереження відкритого доступу до ключових мережевих ресурсів зіткнулися із серйозними викликами, пов'язаними зі створенням інструментарію спостереження і контролю за поведінкою індивідуальних і групових виробників та споживачів мережевого контенту.

Згідно з дослідженнями неурядової організації Freedom House свободи в Інтернеті «Freedom on the Net», обмеження в основному мають форму штучних бар'єрів для доступу до мережі або її контенту, а також виражаються у порушеннях цифрових прав користувачів [7]. Зокрема, обмеження свободи в Інтернет-просторі може бути проведено у такий спосіб:

1) технічне блокування Web-сторінок, доменів або IP-адреси на території конкретної країни (використовується тоді, коли пряма юрисдикція або контроль над іноземними сайтами недоступні для влади);

2) видалення результатів пошуку, коли приватні компанії у рамках угод про співпрацю з тією чи іншою державою, приховують небажані результати пошуку;

3) державне регулювання роботи з запобігання поширенню Інтернет-провайдерами небажаної інформації, включаючи висвітлення діяльності опонентів чинного політичного режиму.

Сьогодні соцмережі стають справжнім майданчиком суспільної активності. Натиснувши кнопку «Поділитися» або «Подобається», людина заочно бере участь у різних соціальних ініціативах та благодійних проектах, не докладаючи особливих зусиль.

На Заході для опису дій, спрямованих на підтримку тієї чи іншої соціальної проблеми, які не потребують зусиль, використовується термін «слактивізм». Слактивізм (або, як його ще називають, «диванний активізм») - слово, утворене в результаті злиття двох слів: slacker (від англ. «нероба») і active (від англ. «активність»). Основний результат «диванного активізму» - задоволеність слактивіста від ілюзії причетності до вирішення проблеми. Слактивізм, як правило, не вимагає від учасника докладання якихось серйозних зусиль. Прикладами слактивізма, які отримали поширення в інтернеті є підписання петицій, лайки, репости, статуси і зміна аватарів в соціальних мережах.

Онлайн-активність має багато спільного з традиційною громадянською активністю, але витрати на віртуальну участь набагато нижче, ніж на традиційні дії, такі як страйки, протести, мітинги або флешмоби. З точки зору організації кампанії, медіа-простір полегшує пошук учасників. Просування нових ідей

можливо серед ширшої аудиторії. При цьому соціальні медіа зводять зусилля учасників до мінімуму.

Соціальні мережі надають швидкий і простий спосіб продемонструвати підтримку тієї чи іншої організації або ініціативи. Так, про успішність проекту свідчить кількість «лайків». «Лайки» на Facebook - символічний спосіб висловити свою позицію і оповістити про це оточуючих, побічно «запросивши» зробити те ж саме.

Популярним способом вираження небайдужості в соціальних мережах є зміна свого аватара на тематичне зображення. Тому знижена вартість і простота участі можуть бути причиною того, що люди більш схильні брати участь в слактивізмі, ніж в традиційних громадянських діях. При цьому, слактивісти зазвичай вважають, що їх незначні зусилля здатні замінити зусилля більш затратні, а не тільки доповнити їх.

Ряд дослідників негативно оцінює слактивізм, називаючи його ідеальним типом активності для ледачого покоління. У такий спосіб характеризує слактивізм Є. Морозов у книзі «Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom», вказуючи на те, що такий тип активності лише дозволяє мати ілюзію багатозначного впливу на світ (суспільство). Є. Морозов також звинувачує слактивізм в тому, що останній потенційно уводить людей від умовно конвенціональних форм активності (прикладом яких можуть бути демонстрації, сидячі страйки, конфронтація з поліцією та ін.).

Виходячи з такого підходу можна припустити, що слактивізм може призвести до деградації реальної активності політичних сил. На думку Б. Даннінга («Slactivism: підвищення рівня інформованості») стверджує, що більшість слактивістських кампаній засновані на ненадійній інформації, є містифікаціями.

Слід зазначити, однак, що має місце й інший погляд на дане явище (зокрема, Д. Отман), а саме, – такого роду активність здатна підвищувати громадянську обізнаність, об'єднувати людей навколо соціально значущих подій, цілей та ідей. Прикладом може бути кампанія «KONY 2012», запущена організацією Invisible Children. Соціальний ролик, присвячений підвищенню обізнаності про злочинні дії повстанського угруповання Уганди, на лютий 2021 р. набрав 102 млн переглядів та 1,3 млн «лайків». Активність, пов'язана з поширенням соціальних роликів, може підштовхувати індивідів до пошуку додаткової інформації з тієї чи іншої теми, що свідчить про усвідомлену залученість, мотивує до реальних дій, наприклад, пожертв.

З огляду на вищевикладене передбачається можливим зробити висновок, що для слактивізму, на відміну від традиційних форм суспільно-політичної активності, характерна низька залученість у суспільне життя, що, імовірно, саме по собі знижує поріг необхідності критичної оцінки вступу в таку активність і її наслідків. Разом з тим слактивізм як специфічна форма суспільно-політичної активності не завжди є проявом активності без подальшого ефекту. Такого роду «активність», навіть не припускаючи реальної залученості і більш глибокого критичного осмислення мети, здатна мати реальні наслідки, що не дозволяє відносити її виключно до імітації.

БІЛЕЦЬКА Лідія Вікентіївна,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ

ВПЛИВ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Важливою особливістю нинішньої цивілізації є її зорієнтованість на використання новітніх засобів електронних комунікацій та цифрових технологій. Всюдисуща віртуальна реальність проникає як у сфери суспільного, так і приватного життя. Вплив інформаційних технологій на соціокультурне середовище людства набув тотальних масштабів. Актуальність дослідження даної проблеми полягає у виявленні тенденцій та засобів, що, разом з іншими чинниками духовної атмосфери суспільства, змінюють механізми соціалізації людини. Зазначена тематика привертає увагу багатьох дослідників, серед яких філософи, соціологи, культурологи.

Варто зауважити, що іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет майже 100 років тому, аналізуючи феномен «масової людини», передбачив негативні тенденції змін соціокультурного середовища. Вони стали наслідком розвитку ліберальної демократії, науки та техніки західної цивілізації. В роботі «Повстання мас», що вийшла друком в 1930 році, автор вказує на небезпеку руйнування культурних традицій, норм моралі у суспільстві і, як наслідок, – знецінення особистості та її деградації в соціальному та культурному плані. Х. Ортега-і-Гассет у своїх прогнозах майбутнього передбачив тенденції становлення нового

соціально-культурного середовища, а також ті суперечності, що набули сьогодні загрозливого характеру.

Піднесення життєвого рівня, покращання умов життя, комфорт у побуті, доступність для пересічної людини тих благ, що були привілеями еліт, супроводжуються ослабленням соціальних зв'язків. Індивід відчуває себе самодостатнім «господарем життя», культурні традиції: соціальні норми та правила його обтяжують. Відчуття легкості життя, гедонізм, культ збагачення та сили, переконання у власній правоті, нетерпимість до позицій та думок інших людей – характерні риси багатьох «героїв» нашого часу. Життя має бути яскравим та веселим – суцільним шоу, і сучасні засоби комунікацій працюють на повну потужність, закорінюючи в масовій свідомості цю тезу. А ще сьогодні є можливість працювати онлайн, користуватися платіжною картою, замовляти їжу та товари, знаходити на сайтах різноманітні розваги, знайомитися та спілкуватися в соціальних мережах – що ще потрібно для «успішної» людини?

Змінився світ, його розуміння, особисті мотивації та сенси. Система ринкових цінностей успішно конкурує з загальнолюдськими цінностями, стаючи визначальною в багатьох випадках при формуванні життєвих стратегій. «Хочу все і одразу» – життєве кредо, яке домінує нині, особливо серед молоді. В мережі Інтернет є можливість показати себе кращим, розкутішим, успішнішим та довершенішим, ніж це є насправді, відчути власну перевагу та уявляти себе босом, який підкорює собі чужу волю. Але віртуальна реальність підступна, з безліччю негативних впливів. Серед них подальше знецінення особистості, прогресуючий індивідуалізм та ізоляціонізм, що спотворюють психіку та сприйняття і розуміння навколишнього світу. Про це серед іншого свідчать і останні події, коли чи не щодня серед підлітків відбуваються суїциди, спровоковані навіюванням через соціальні мережі.

У індивіда формується уявлення, що він є цілком самодостатнім у своїх діях і намірах та не потребує порад, консультацій, соціальних контактів, застережень тощо. На жаль, це лише уявлення. Явище, яке називають соціальною біографією, втрачає своє значення для такої людини.

В реальності ми спостерігаємо, що засоби масової інформації часто трансформуються у засоби масової маніпуляції, стаючи потужними джерелами, які впливають на свідомість, формують на замовлення сенси, установки та переконання. Яка альтернатива, які шляхи до того, щоб пробудити у особистості потребу та бажання усвідомити? І не бути складовою частинкою маси, а бути людиною у глибинному розумінні цього слова? Напрямок та шлях лише один – через отримання та засвоєння індивідом знань, ідей, етичних та естетичних норм і установок, соціальних ідеалів та цінностей. Участь у процесі соціального життя, взаємодія та спілкування з іншими людьми, інтерес до культури та цінностей світової спільноти дозволяє кожному окремому громадянину відчувати себе невід’ємною частиною суспільства.

Вочевидь, тільки релігія та філософія як форми суспільної свідомості виконують світоглядну та аксіологічну функції. Саме через прогностичний характер цих систем людство шукає відповіді на питання: «Що очікує людину в майбутньому»? Відповіді, безумовно, різняться, але обидві невтішні: церква стверджує, що попереду втрата духовності, моралі та совісті як головної її складової, втрата страху Божого, що ведуть у безодню гріха та неминучої розплати; філософська позиція полягає в тому, що відчуженість та відстороненість людини від суспільства та культури, відстороненість від подібного до себе, втрата власного «Я» неминуче ведуть до знеособлення і втрати себе.

Реалії сьогодення дають не багато підстав для оптимізму щодо майбутнього. Певні сподівання покладаються лише на здатність

людства усвідомити небезпеку руйнування соціальних зв'язків та духовної сфери і відійти від краю прірви. Позитивних змін можна досягти лише внаслідок об'єднання зусиль громади – духовенства, наукової спільноти, діячів культури та всіх інших, хто намагається змінити ситуацію на краще. Адже «Homo Sapiens?»

БОНДАРЕНКО Наталія Петрівна,

аспірантка Київського національного університету будівництва і архітектури, м. Київ

ЧОРНОМОРДЕНКО Іван Васильович,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Київського національного університету будівництва та архітектури, м. Київ

АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Процес соціалізації особистості розпочинається з народження і продовжується все життя людини. Під час соціалізації дітей раннього віку (первинна соціалізація) відбувається передача безпосереднім оточенням знань і умінь, які відповідають вимогам суспільства.

За З. Фрейдом, одним із механізмів соціалізації є імітація. Дитина усвідомлено/неусвідомлено копіює поведінку дорослих. Починаючи з раннього віку дитина спостерігає за оточенням, а період в діджиталізації жодна людина не обходиться без смартфона, комп'ютера та інших гаджетів. Тому ще з раннього віку діти поринають у віртуальний світ, утворюється, так зване, «мережеве» покоління. В результаті між світом і реальністю

людина провела таку межу, яка відразу ж стала і внутрішнім розломом для всього людського буття. Тепер для людини світ – це не лише реальність, а реальність – це не лише світ [1, с. 8].

Головним засобом розвитку дитини раннього та дошкільного віку є гра. В цифрову еру діти більшість граються в розважально/розвивальні та сюжетно-рольові ігри на комп'ютерах, телефонах та планшетах. Віртуальний світ їм ближчий, ніж реальний і це створює умови для «викривленої» соціалізації та сприйняття навколишнього середовища. Діти від природи дуже активні, рухливі – це дає їм змогу знайомитися з навколишнім світом, а граючись у віртуальному просторі вони проводять більше часу в нерухомих позах. Це впливає не лише на фізичне здоров'я, але й – психічне. Також віртуалізація впливає й на процес навчання та виховання. У реальному житті навчання проходить за присутності дорослого/педагога/вихователя, які передають не тільки знання і вміння, а й моральні цінності та традиції. У віртуальних іграх, на відміну від традиційних, немає ніяких заборон і обмежень. В традиційних іграх діти спілкуються з оточенням, дотримуються певних правил та вчаться домовлятися з іншими учасниками. В рольових іграх дитина приміряє на себе іншого персонажа і тому, з часом втрачає свою індивідуальність.

Звісно існують різноманітні ігри і програми для розвитку дитини, але їх потрібно вдосконалювати і трансформувати для використання в навчальному та виховному процесі. За допомогою корисних розвивальних і навчальних ігор необхідно виявляти не лише природні задатки, а і індивідуальні здібності, докладати зусиль до їх розвитку і вдосконалення. І чим раніше ми виявимо цей нахил/зацікавленість у дитини тим швидше, і головне, якісніше здійснюватиметься процес соціалізації. Вкрай важливо вірно, контрольовано і наполегливо використовувати можливості, які дає нам розвиток ІТ технологій, тому що ми розуміємо, що в

цифрову епоху, в епоху інформаційного суспільства різноманітні пристрої/інструментарії стають невід’ємними елементами не лише повсякденного життя та побуту людей, але і, що особливо важливо, дітей раннього дошкільного віку.

Список літератури:

1. Девтеров І. В. Соціалізація людини в кіберпросторі: моногр / І. В. Девтеров. – К.: НТУУ «КПІ», 2012. – 360с.

БРОННІКОВА Лариса Володимирівна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв*

**КУЛЬТУРНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ НАУКИ В
ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Протягом усього ХХ століття з різною силою проявлялися антисциентистські настрої – від помірного до агресивного. Очевидно, що трендом антисциентистських течій є сумніви в цінності наукових досягнень, абсолютизація суперечностей науково-технічного прогресу. А сучасні критики науки проголошують навіть фіналістські передбачення, обговорюють проблеми кризи легітиматії, «кінця» та «меж» наукового пізнання.

Однією з таких праць є книга американського професора філософії Х. Лейсі «Чи свободна наука від цінностей?», в якій автор відмічає множину аспектів взаємодії науки та цінностей, різноманітні позиції та погляди щодо розуміння цієї проблеми [1]. Х. Лейсі розглядає цю проблему в двох аспектах. Перший – чи має науковий пошук ціннісні орієнтири, чи науковець має вивчати

об'єкт неупереджено? Другий – чи впливає наука на розвиток культури та цивілізації? Іншими словами – чи не шкодить наука життю людей, чи є її вплив корисним? За Х. Лейсі, наука має цінність людського добробуту. Процвітання людей в розмаїтті аспектів та різновидів є для нього фундаментальною цінністю. З цим не можна не погодитись.

Книга Дж. Хоргана «Кінець науки. Погляд на обмеженість знання на заході Століття Науки» радикалізує розуміння знецінення науки аж до передбачення її швидкого зникнення» [2]. Цей американський вчений і письменник на початку своєї книги зауважує, що пошук знань є найзначущим з усіх видів людської діяльності. А потім наводить висловлювання багатьох сучасних вчених, а також відомих філософів (зокрема, К. Поппера, Т. Куна, П. Фейєрабенда), які сумніваються у майбутньому науки, безконечності наукового пошуку, визначають межі наукового пізнання. Аргументи Дж. Хоргана викликають критичні зауваження. Зокрема, перехід від раціональної аргументації до психологічної – характерна риса цієї книги. Серед раціональних аргументів – те, що протягом другої половини ХХ століття не були створені нові фундаментальні наукові теорії, а число значних відкриттів в сфері науки зменшувалось. Отже, ані нових теорій, ані нових відкриттів і далі не буде, адже надскладні проблеми перевищують пізнавальні можливості науки. Проте, як відомо, у космології застосування квантової та релятивістської фізики сприяло відкриттю прискореного розширення Всесвіту, флуктуації реліктового випромінювання, визначенню параметрів динаміки Мегагалактики» [3].

Ще однією з ознак «кінця» науки Дж. Хорган вважає те, що фундаментальні дослідження коштують все більше, і суспільство споживання просто буде вводити фінансово-економічні обмеження на розвиток науки. В той же час історія науки лише підтверджує те, що зростання фундаментального наукового знання згодом багатократно компенсує витрати на наукову діяльність.

У такий спосіб, загальними недоліками книги Дж. Хоргана можна вважати фрагментарність образу науки, нелогічність висновків, погану доказову базу загалом, а також зайву емоційність. Разом з тим, ця книга сприяє подальшому обговоренню науки як цінності людства в стилі певної антиномії. Зокрема, для обговорення можна взяти такі слова Хоргана «віра у вічність прогресу – домінуюче заблудження нашої культури». Слід зазначити, що сам автор передбачував критичну реакцію на зміст його книги, але недооцінив її сили. «Я не передбачив, наскільки широко й майже одногосно її будуть ляяти» [2, с. 470].

На нашу думку, прогнози щодо «кінця» науки базуються на пріоритеті раціонального пізнання. Разом з тим, для відновлення розуміння цілісного світу деякі автори пропонують врахування «вищих цінностей» (зокрема, релігійних). Річ у тому, що у сучасній науці, в основному, застосовується метод редукціонізму. Надскладні людиновимірні системи, які є об'єктами постнекласичної науки, також досліджуються редукціоністськими засобами (наприклад, квантові теорії свідомості, уподібнення людини комп'ютеру та інші). Цей підхід є дуже ефективним. Але в багатьох випадках існує необхідність застосовувати разом з редукціонізмом також холістичний підхід, що розглядає надскладні системи з точки зору їх цілісності (наприклад, підчас вивчення біосфери або свідомості).

На наш погляд, тільки спільне застосування обох підходів може сприяти новим відкриттям у науці. Холістичний підхід особливо потрібний при комплексних дослідженнях людини в єдності її духовної, тілесної та соціальної сторін. Сучасна наука намагається вирішувати подібні складні ситуації, використовуючи принципи нерівноважності, нестійкості, становлення і переходить до аналізу відкритих, нерівноважних складних систем, що мають здатність до самоорганізації та еволюції. Завдяки синергетиці,

починаючи з другої половини ХХ століття, центром науки стало дослідження незворотних процесів та змін, що притаманні усім формам буття – природі, людині, соціуму, духовним утворенням.

Сучасна наука стикається з такими новими надскладними проблемами, що це породжує прогнози про «кінець» науки. Намагання підкорити «застарілий» науковий раціоналізм зверненням до сфери трансцендентного, а наукову об'єктивність – релігійним догматизмом і є спробами іншого, «ненаукового» способу пізнання світу. Саме тому філософія пропонує вихід з цієї ситуації у визнанні єдності наук про природу та наук про людину, у зближенні природничого та гуманітарного пізнання. Тоді і майбутній розвиток науки буде потенційно безконечним [3]. Ми підтримуємо таку оптимістичну позицію. Науковий пошук відбувається у різні епохи у різному темпоритмі, і певні паузи, зупинки в розвитку тих чи інших галузей знань не слід драматизувати.

Наука – соціальний проект. Це означає, що суспільство не буде призупиняти науково-технічний прогрес. Сучасна людина вже не може обійтися як без продуктів наукової діяльності, так і без наукової раціональності загалом. Наука інформаційної доби обслуговує інтереси соціуму та держави в різних галузях – економіці, політиці, освіті, охороні здоров'я тощо. Саме в цьому й полягає неминуще культурне призначення науки.

Список літератури

1. Лейси Х. Свободна ли наука от ценностей? Ценности и научное понимание / Х. Лейси; пер с англ. Л. Сурковой и др. – М.: «Логос», 2001. – 358 с.
2. Хорган Дж. Конец науки. Взгляд на ограниченность знания на закате Века Науки / Дж. Хорган; пер. с англ. М. Жуковой. – Спб.: Изд-во «Амфора», 2001. – 479 с.

3. Казютинский В. В. Близок ли «Век Науки» к завершению? / В. В. Казютинский // Вопросы философии. – 2013. – №3. – Режим доступа: <https://vphil.ru>.

ВАСИЛЬЄВА Ірина Василівна,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ

ШЕВЧЕНКО Сергій Леонідович,

доктор філософських наук, професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ В ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ТЕОЛОГІЇ

Сучасна доба «переоцінки цінностей», краху «дискурсу Ісуса Христа» формує цілу низку ідентичностей («плюралізм ідентичностей», «мозаїчність ідентичності»). Перехід від Модерну до Постмодерну дозволяє проявлятися будь-яким, логічно недоречним і концептуально конфліктуючим одна з одною ідентифікаційним парадигмам. У цьому, до речі, проявляється головна властивість Постмодерну – байдужість, відсутність енергетичної централізації і осьового проекту, іронічна пасивність у відношенні до будь-якого явища, цивілізаційна втома. «Як наслідок, на перший план виходить проблема бездуховності, яка пов'язується з ціннісною дезорієнтацією, дегуманізацією людини і

суспільства, з моральним та релігійним хаосом» [4, с. 181]. І в цьому розумінні все виразнішою постає проблема співвідношення цінностей християнського світу із змінами, що несе глобалізація.

Сьогодні в контексті різкої критики теології ведуться численні дискусії щодо призначення віри в наш час. Навіть говорять про подвійну кризу Церкви і богослов'я – кризу актуальності та особистісну кризу, що призводять до кризи ідентичності християнства в цілому (Ю. Мольтман). Дану дилему й намагаються подолати представники екзистенціальної теології: шотландський теолог і філософ Дж. Маккуоррі, американські теологи й філософи Пауль Тілліх та Мерольд Вестфаль. Їхнє постекзистенціалістське мислення парадигмально протилежне постмодерністському. Для них людина зможе зрозуміти саму себе, тільки якщо вона виходить за межі самої себе і «питання про Бога і питання про себе є ідентичними».

Постмодерністському ствердженню жорсткої індивідуальної чи групової ідентичності, глобальним схемам світової єдності чи всевладдю необмеженої технополії, представники екзистенціальної теології протиставляють можливість відродження трансцендентної віри в межах переосмисленої християнської традиції та культури. Тому, згідно їхньої позиції, Св. Писання разом з традицією повинні забезпечувати захист початковому одкровенню від суб'єктивістських ексцесів, які виникають внаслідок масового акцентування на позбавленні від цього досвіду.

Вони, чітко усвідомлюючи що християнське богослов'я не може більше існувати в руслі попередньої традиції, водночас доводять, що це ні в якому разі не означає відмову від Св. Писання. Адже заперечення фундаментальних християнських доктрин, відмова від віросповідань та інші непопулярні заходи не

можуть мати місце у християнській теології, бо вони уособлюють відмову від історії і, отже, становлять пряму загрозу для продовження ідентичності спільноти (як християнської загалом, так і європейської зокрема), в межах якої християнство існує.

Їхні міркування з приводу етики та духовності, таким чином, відкривають значний діапазон питань, які залишаються до сьогодні невирішеними та актуальними. Сутність цих питань складають такі стрижневі поняття екзистенціальної теології та етики, як «доступність благодаті», «проблема вибору», «теологія свободи», «проникливість», «любов до ближнього та любов до Бога», «можливість божественного одкровення», «таємниця смерті», «вірність совісті», «християнська ідентичність та віра», «кореляція та протиставлення ідентичності та автентичності».

Визнаючи Біблію «класичним текстом» Християнської церкви, екзистенціальні теологи доводять, що «ця церква, у свою чергу, є спільнотою інтерпретації Біблії. Вона належить до ідентичності церкви, і це – розмова, в якій її члени та її спільноти прагнуть зрозуміти Біблію і її предмет: Бога і наше ставлення до Бога». Таким чином к'єркегорівські інтенції виступають не у якості прото-постмодерністського, а формують тло сучасного постекзистенціалістського мислення, одним із яскравих проявів якого і виступає екзистенціальна теологія, яка пропонує власний підхід до вирішення проблеми ідентичності в сучасну добу.

Далай-Лама XIV, як духовний та релігійний лідер, стверджує, що «Світова реальність сьогодні така, що узасадничення етики на релігії більше не відповідає їй. Тому я все більше переконуюся, що прийшов час відшукати спосіб в питаннях духовності та етики обходитися взагалі без релігії» [5]. Дослідники його спадку і послідовники доводять, що «ідеї буддизму вже глибоко

вкоренилися в західному світі, і «внутрішня революція» може зсередини розірвати кайдани старого Заходу. ... Це початок «внутрішньої революції» – єдиної безкровної революції, яка дає всім надію на майбутнє» [3].

Втім, сучасні християнські теологи пропонують одночасно і аналогічні, і альтернативні ідеї: на теологічній конференції «Кінець релігії» (Університет Вілланова, 2015) Мерольд Вестфаль виступив із доповіддю «Не кінець релігії, а кінець релігії в межах єдиного розуму» [6]. У ній він аналізує суперечності сучасної «секулярної доби», в якій, завдяки зростанню самосвідомості, люди бажають бути творцями власного життя, а їм пропонують віковічні догми. І це вже не відповідає часу та еволюції. Водночас люди народжуються вільними від релігії, але не народжуються вільними від потреби у співчутті, милосерді, любові та совісті.

Американський філософ і теолог, як слушно наголошують сучасні дослідники його методологічного підходу, «намагаючись наблизити релігію до свідомості сучасного індивіда, аналізує християнську, індуїстську, африканську, конфуціанську, давньогрецьку та інші традиції, стверджуючи, що їхніми центральними темами, незважаючи на багатівікову віддаленість одної від одної, були і є екзистенціальні виміри людського існування.

Досвід кіркегорівського «що означає померти?», гайдеггерівського «буття-до-смерті», ясперсівського тлумачення цього екзистенціалу як «дзеркала існування» має сприйматися у світлі екзистенціальної феноменології і помножуватися на цінності релігійних традицій, і саме в такий спосіб перетворюватися на світоглядне підґрунтя у вирішенні проблем повсякденного існування, у пошуках людьми власного шляху до віри в сакральне, в спасіння душі, у формуванні екзистенціально-релігійного само

розуміння» [1, с. 251]. В одній із своїх останніх праць «Уславлення гетерономії. Звільняючи місце для одкровення» (2017) М. Вестфаль критикує постмодерністську версію проекту «релігії в межах єдиного розуму», послідовно аналізуючи гетерономію та теологію в поглядах Спінози, Канта, Гегеля.

В підсумку М. Вестфаль постулює невідворотність гетерономії в площині співвідношення розуму та одкровення, а саму гетерономію визначає як свободу. «Я не наполягаю на тому, щоб люди надавали перевагу «простому християнству» на противагу якомусь сучасному або постмодерністському відповіднику. Я стверджую, що, скоріш за все, проект «релігія в межах єдиного розуму» чи то в сучасних, чи постмодерністських версіях, не дає жодних вагомих підстав відкидати теїзм, заснований на одкровенні. Принаймні, не з точки зору аргументу автономії. Філософський розум виявляється настільки ж відокремленим і настільки ж обумовленим, як і на біблійній основі віра. Або, якщо сказати те саме інакше, розум (у кожній з багатьох його версій) сам по собі є формою віри» [7, с. xxiv].

Список літератури

1. Райда К. Ю. Екзистенціальна філософія. Традиція і перспективи / К. Ю. Райда. – К.: Видавець Парапан, 2009. – 328 с.
2. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга друга / Ч. Тейлор; пер. з англ. О. Панича. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. – 616 с.
3. Урбанаева И. С. Глобальный кризис и внутренняя революция. Его Святейшество Далай-Лама XIV – лидер мировой революции сознания // Идеи, 2018, Брой 2 (12). – С. 34-42.
4. Федоров О. В. Християнство і європейська духовно-культурна ідентичність / О. В. Федоров // Наука. Релігія. Суспільство. – №1. – 2008. – С. 181-185.

5. Dalai Lama. Ethics for the New Millennium. – New York, NY: Riverhead Books, 2001. – 237 p.

6. Westphal M. “Not the End of Religion But the End of Religion Within the Limits of Reason Alone” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kEgan4eJPLQ>

7. Westphal M. In Praise of Heteronomy: Making Room for Revelation Bloomington: Indiana University Press, 2017. – 272 p.

ВИХОВАНЕЦЬ Зоріна Сергіївна,

кандидат філософських наук, докторантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ

**КОМУНІКАТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ЛЮДСЬКОЇ СВОБОДИ
У ПРОСТОРИ ВІДКРИТОГО ПУБЛІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ**

Головна ідея сучасної теорії комунікації між людьми полягає в обґрунтуванні необхідності зняття різного роду перешкод на шляху інформаційних потоків і формування відношення до свободи та свободи вираження людиною свого ставлення до світу. У свою чергу, публічна комунікація є формою соціальної комунікації, яка реалізується у публічному просторі з метою залучення громадян у соціально-політичні процеси, а в сучасних умовах сформовано феномен публічних комунікацій як ефективного інструменту епохи глобальних змін. Саме завдяки виникненню та розповсюдженню сучасних технологій і форм комунікації суспільство трансформується, набуває нового соціального досвіду та позбавляється різноманітних перешкод на шляху спілкування.

Поняття «публічність» сьогодні означає життя поза колом сім'ї та знайомих людей. Тепер вже у публічній сфері формуються складні соціальні групи з новими способами комунікації між собою. Відповідно, виникають питання розширення меж свободи сучасної людини, але паралельно, також, формується проблема втрати реалістичного сприйняття свого соціального простору в умовах колосального тиску пропагандистських маніпуляцій у засобах масової комунікації, недостатньої обґрунтованості фактичного інформаційного матеріалу та багатьох інших негативних впливів на формування світогляду людини, адже «практика публічних комунікацій починається там, де закінчується управління, там де починається принципіальна некерованість та не контрольованість» [1, с. 154].

Феномен публічних комунікацій формує своє проблемне поле дослідження у межах соціально-філософського знання, оскільки саме тепер збільшується, з одного боку, розрив між багатоаспектними способами зростання суспільних проявів публічності в найрізноманітніших сферах життєдіяльності людини, а, з іншого, обмеженими теоретико-методологічними рамками аналізу зазначеного феномену в гуманітарних науках. Саме міждисциплінарний підхід забезпечує нарощення сучасного комунікативного знання та допомагає сформувати соціально-філософські засади теорії публічних комунікації, осмислити сутнісні аспекти розширення меж дії свободи самої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання дослідницького інтересу з аналізу технологій публічних комунікацій у всіх сферах соціального життя. Саме тому фокус досліджень публічності спрямовано на різні форми прояву дослідженого феномену від політико-правової сфери до визначення його соціокультурних меж. Зазначені ідеї представлені у працях Х. Арендт, Л. Васильєвої, Ю. Габермаса, Е. Гідденса, Д. Зайця, М. Кастельса, Н. Луманата ін. Наприклад, модель двоступеневої

комунікації була розроблена П. Лазарсфельдом, Б. Берельсоном та було запропоновано два етапи засвоєння масовою аудиторією інформації, яку надають ЗМІ. Спочатку передана інформація сприймається суспільно-активними людьми, своєрідними «лідерами думок», а вже потім через формальні канали комунікації доводиться до ЗМІ, а вже наступним кроком стає передача послань від «лідерів думок» до інших суб'єктів комунікативного процесу в міжособистісному спілкуванні. Показово, що подальші дослідження привели до модифікації даної теорії і створення концепції багатоступеневого потоку інформації з двосторонньою симетричністю, оскільки було виявлено, що усі актори постійно перебувають в ситуації інформаційного взаємовпливу. Паралельно, у контексті такої моделі публічної комунікації відбувається активізація системи маніпулятивних впливів.

Сучасне трактування поняття свободи людини дуже часто носить характер інтелектуальної дискусії завдяки позиціонуванню свободи через таку дуальність як «автономія і свобода», «свобода та рівність», «свобода і права людини» тощо. Дані позиції репрезентовані у працях таких провідних філософів світу, як К.-О. Апель, Д. Белл, І. Берліна, М. Гайдеггер, А. Гайек, П. Рікер, Дж. Ролз, Е. Фромм та багатьох ін. Окремої уваги вимагає сучасне оновлення можливостей комунікативної свободи індивіда, що сформоване у працях Ю. Габермаса. Він простежив трансформацію соціального простору новоєвропейської культури як еволюції «сфери відкритості», тобто публічного простору комунікації. У результаті, базовою засадою «сфери відкритості» стає соціокультурний феномен «публіки», який сьогодні є присутнім у всіх сферах соціального життя. Принцип публічності сьогодні набуває нового значення – іншою стороною публічності стає приватне, саме воно, як місце життя індивіда стало стимулом

нових форм зв'язку між автономними, більш незалежних від різного роду тиску зовнішнього впливу, індивідами.

Розглядаючи публічну комунікацію не як абсолютне поняття, а як базову складову суспільної системи глобалізованого соціуму, особливою рисою якого є високотехнологічний прогрес, можемо стверджувати, що лише в абсолютному публічному просторі з використанням всіх рівнів публічної комунікації стає можливим вільний конструктивний діалог між різними соціальними групами. Зазначимо, що хоча у сучасній філософії представлено велику кількість різноманітних поглядів на феномен свободи, усі філософські напрямки так чи інакше сходяться на розумінні того, що свобода – це реалізація вольового акту, де присутнім є зміст специфічної дії, який впливає із внутрішніх потреб людського буття. Свобода є можливою тільки там, де людина усвідомлює сутність своїх вольових проявів та прогнозує наслідки від їх реалізацій.

Людина не тільки висловлює бажання, визначає мету і прагне до її здійснення, але намагається досягнути сенс такого життя, зрозуміти мотиви та наслідки своєї діяльності. Саме інформаційне суспільство надає можливість формування «абсолютної публічності» не стільки тим, що має місце прискорений процес зростання та акумуляції знань у всіх напрямках людської життєдіяльності, скільки тим, що зросли масштаби й час передачі по комунікативним каналам інформації. Орієнтуючись на розвиток публічного потенціалу не лише окремої особистості, а й цілих народів, що прагнуть до відкритих рішень і перспектив, публічні комунікації в інформаційному суспільстві здатні визначати не лише перспективи інтелектуального вдосконалення людини, але й стратегію розвитку всієї світової спільноти.

У свою чергу, незважаючи на той факт, що демократія як форма організації суспільного буття не позбавлена численних недоліків, вона володіє надійними процедурно-інструментальними

можливостями для усунення своїх помилок і недоліків, забезпечуючи тим самим комунікативні передумови існування свободи в суспільстві. Сучасний світ стає відкритим завдяки свободі та можливостям вільного пересування. В ньому набирає швидких обертів процес віртуального спілкування та засвоєння нової інформації, розширюється перелік дистанційних форм праці: «Глобалізація значною мірою зумовлена функціонуванням різного роду мереж, які оперезали всю земну кулю. Серед них чи не найголовнішу роль відіграють інформаційні і транспортні глобальні мережі, що пов'язують між собою країни і регіони, віддалені один від одного тисячами кілометрів. Саме ці мережі сприяли посиленню міжкультурної і міжцивілізаційної взаємодії в різних сферах суспільного життя у всесвітньому масштабі. З одного боку, можливість долати величезні відстані за допомогою авіа-, залізничних мереж, авто- і водних шляхів, користуючись сучасними технічними засобами особистого пересування сприяв розвитку туризму, відвідуванню музеїв ... З другого боку, сучасні інформаційні мережі дозволяють знайомитися з культурними цінностями інших країн і народів у режимі on-line...» [3, с. 15-16]. Отже, як ми бачимо, свобідний обмін своїми ідеями з усіма зацікавленими сторонами забезпечує людині гармонійне включення у стрімкий потік сучасного цивілізаційного життя.

Зазначимо, що реальна свобода є творчою і конструктивною стороною життєдіяльності людини, що втілює усвідомлену волю. Така ситуація означає, що воля людини цілком виявляє себе тим, що вона свідомо не акцентує свою увагу на репресивних обставинах буття, які диктують необхідність виконання певних соціальних дій. Навпаки, такі обставини сприймаються, осмислюються, морально оцінюються і перетворюються у внутрішні спонуки життєдіяльності людини [2, с. 6]. Отже, сьогодні свобода переходу межі «дозволеного» в організації

прозорого соціального простору визначається метою створення нових цінностей на підставах певної соціокультурної традиції. Можна стверджувати, що свободна людина епохи пост сучасності не тільки постійно має відповідати на виклики глобалізаційних загроз, але й нести величезну відповідальність перед собою і іншими людьми. Отже, реалізація свободи можлива за умови використання сучасних комунікативних технологій, а також існування автономних соціально-комунікативних інститутів та наявності громадянського суспільства з широкими нормативно-правовими повноваженнями і сформованими правилами відповідальності для всіх членів суспільства.

Список літератури:

1. Арентд Х. *Vita Activa* или о деятельности жизни / Х. Арентд. – СПб, Алетейя, 2000. – 437 с.

2. Герасимова Е. М. Доктрина реалізації свободи в демократичному суспільстві: ідеал і реальність / Е. М. Герасимова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2 (32). – К.: НАУ, 2020. – С. 5-9.

3. Дротянко Л. Г. Міжкультурна комунікація і толерантність перед лицем глобальних загроз / Л. Г. Дротянко, С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (31). – К.: НАУ, 2020. – С. 15-21.

ГОНЧАРЕНКО Катерина Сергіївна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету філософії і суспільствознавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ

КІБЕР-,ТЕХНО-КОМУНІКАЦІЯ ТА NETWORKSOCIETY: АРХІТЕКТУРА КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ

В контексті сформульованого питання, перш за все, згадується думка одного з мислителів ХХ ст., а саме Хосе Ортеги-і-Гассета, який свого часу розглядав питання впливу техніки на культуру. В його інтерпретації даний вплив мав негативне значення. Х. Ортега-і-Гассет зазначає, що «сама техніка, надаючи людині, з одного боку, фактично безмежну здатність, з іншого – призводить до небувалого спустошення людського життя, змушуючи кожного жити виключно вірою в техніку, і тільки в неї ... Ось чому наш час, як ніколи, технічне виявилось на рідкість беззмистовним і порожнім» [2, с. 41]. Дійсно, з даним твердженням важко не погодитися, оскільки все частіше і частіше ми маємо змогу спостерігати за тим, що надмірний технічний розвиток, безмежність інформаційного простору породжують чимало явищ на кшталт «свайпового феномену» чи «кліпового мислення». Ці та інші явища вказують на те, що відбувається тотальне вихолощення змістів та сенсів з усіх тих процесів, в яких активно бере участь сучасна людина.

Якщо ми поглянемо на сучасне «Networksociety», то основу його комунікативних процесів становить кібер-, або ж техно-комунікація. Роль техно-комунікації, заснованої на ресурсах мережі Internet, мобільних телефонах і комунікаторах, в сучасній

культури продовжує зростати. Людина, яка оточує себе всілякими носіями вже майже зрослася з мережею, сплелася в єдиний комунікативний потік безликої єдності. Культурні дискурси, що розгортаються в блогосфері, форумах, онлайн-щоденниках, на «сторінках» соцмереж вже стали звичним явищем.

У кіберпросторі розміщуються книги, статті, кінофільми, твори мистецтва, які стають об'єктами активного обговорення. Люди, можуть знаходячись у будь-якому «закутку», але при цьому приймати активну участь в різноманітних обговореннях (в разі, якщо у них є достатні техно-комунікаційні можливості), нарівні з жителями мегаполісів і найбільших культурних центрів не тільки своєї країни, але і світу. У такій ситуації можна констатувати існування кіберпростору як соціальної конструкції, заснованої на віртуальній комунікації. Однак, за твердженням Дж. Філа, кіберпростір «не повинен бути заміником для навчання мисленню, дружби, подорожей або вивчення мистецтва письма, або настільки ж складному мистецтву читання складних текстів. Хоча кіберпростір може бути привабливим місцем і джерелом придбання речей, місцем питань і відповідей, однак це не світ та не місце для отримання особистого досвіду» (9, с. 45).

Архітектура комунікаційних мереж побудована на ідеях-принципах мультицентральності, взаємозалежності, взаємозамінюваності, руйнуванні дихотомії «центр-периферія». Як це впливає на культуру?

Перший висновок дуже простий: культура стає більш глобальною, а значить, більш гомогенною. Другий висновок полягає в тому, що в рамки культури включається технологія не в якості «мертвих» індустриальних машин, а в якості «анімованих» об'єктів, без яких уже не може обійтися ні робоче середовище, ні середовище дозвілля.

«Включення» в суспільство, культуру починає визначатися не просто як участь в різних групах, а як «підключеність» до них, тобто наявність телефону, комп'ютера з підключенням до мережі (або, принаймні, наявність електронної адреси для розсилок), приналежність до мережевих спільнот визначає належність людини до них. Технічний доступ перетворюється в культурний, а з нього починається активна діяльність.

Зібравши архітектурний конструкт всіх засобів сучасної комунікації, ми маємо змогу окреслити всі ті процеси та явища, які відбуваються в ній та відповідно зафіксувати специфіку впливу на культуру в цілому та культуру людини, зокрема. Дійсно, варто визнати, що в універсальному плані факт існування людини поза мережею вже може бути зведеним до нуля. А відповідно, безповоротний перехід людини в даний простір спричинив і зміну в комунікаційних процесах, які вплинули на культуру та її змісти. Мережева комунікація значно вплинула на самоідентифікацію та самопрезентацію людини. Взяти для прикладу хоча б Instagram чи YouTube блоги, канали, які культивують нову «людину успішну». Поглянувши на сферу блогінгу, можна прийти висновку, що це суцільний парад успіху, який ґрунтується на певних цінностях, що пропонуються споживачам їх контенту та які сприймаються аудиторією.

Щодо сприйняття, то наразі людина, будучи відкритою до всіх інформаційних потоків, сприймає інформацію зусібіч. Єдиний момент, який залишається поза її увагою, це односпрямованість впливу, а відповідно відсутність зворотної реакції. Навіть в тих випадках, якщо вона є (ті ж такі коментарі), то зазвичай носить характер механічного відписування без додаткових зусиль на з'ясування змісту питання чи думки. Відповідно поверхневність комунікаційних зав'язків свідчить і про поверхневий та сумнівний зміст всіх тих культурних надбань, які отримуються в ході комунікації.

Мережа дозволяє людині формувати уявлення про саму себе як про окрему «мережеву павутину», яка на шляху до захоплення уваги аудиторії знаходиться в постійному пошуку всіляких засобів привернення уваги. Відповідно її ідентифікація завдяки знайденому, унеможлиблює її власний центр. Таким чином, фокус уваги людини мережі зміщується з її самореалізації на постійну самопрезентацію. А згідно з цим уявленням, культура творчості зводиться до увиразнення себе в мережевому просторі, а також до постійного пошуку нових інструментів та засобів особистісного самовираження.

Ще одним з виразників впливу нових форм комунікації на культуру є зміна/заміна культурних маркерів, які дозволяють людині орієнтуватися в смисловому просторі. Зміст контенту, його авторство, експертність та інші орієнтири встановлюються не лише в суб'єктивній площині, але й не мають єдиних критеріїв для встановлення меж (наприклад, експерт/не-експерт певної сфери).

Окреслюючи межі впливу мережевої комунікації на культуру не можливо оминати мову цієї комунікації. Як відомо мова є однією з основоположних констант культурного багажу людини. На сьогодні мову мережі можна аналізувати не лише завдяки таким явищам як «гіпертекст» (про що свого часу говорив, зокрема, Жан Бодрійяр), але й розцінювати з позиції навмисних мовних перекручувань, що вже стали майже звичними в соціальних мережах. Чи спілкування «мовою емодзі» та всіляких гіф-картинок, стікерпаків, які будучи мовним зображенням взагалі не потребують зайвих зусиль для того аби будувати будь-які мовні конструкти. Мережева комунікація розмиває мовні норми, стираючи будь-які межі між «правильно» та «неправильно». Мережа не знає слова «неправильно», оскільки будь яка мовна помилка видається та оцінюється в якості нового тренду.

Враховуючи вищезазначене можна дійти висновку, що на сьогоднішній день комунікація не просто вийшла на інший рівень. Вона набула нової форми. Таким же чином як і сама людина, яка не відкрила ще одну грань самої себе (віртуальну), а трансформувалася та набула нової форми власного «я» (якщо про нього ще є сенс говорити). Відповідно всі ті зміни, які відбуваються в культурі, не так потребують оцінки, як характеристики, констатації та фіксування в якості окремих, нових форм та явищ.

Список літератури:

1. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды: пер. с исп. сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. — М.: Издательство «Весь Мир». 1997. — 704 с.

2. Strate, L., R. Jacobson, and S.B. Gibson, eds. Communication and Cyberspace: Social Interaction in an Electronic Environment. — Cameron Park, CA: Hampton Press, 1996. — 368 p.

ДУДНІК Владислав Володимирович,

*студент ФЛСК 540 Національного авіаційного університету,
м. Київ*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Комунікація, в особливості політична, є надскладним та багатовимірним процесом, який враховує безліч соціальних, культурних, антропологічних, психологічних, психічних, фізичних, технологічних та інших факторів. При її дослідженні виникає потреба спиратися на теоретичні і методологічні традиції, що розвивались

філософією, історією, соціологією, політологією, психологією і філологією та втілились у різноманітних моделях та підходах.

В соціально-політичній сфері явно прослідковуються залежності між суб'єктами політичних відносин – різноманітними групами, індивідами і інститутами. Найбільш глибинний характер мають зв'язки, які виникають внаслідок інформаційних обмінів між людьми, що становлять на цій основі різноманітні форми комунікації.

Теоретико-методологічну основу політичної комунікації заклали дослідження у інформаційно-комунікативній сфері Н. Вінера, К. Шеннона, У. Уівера. Філософські, соціологічні і лінгвістичні дослідження Дж. Гелбрейта, Т. Парсонса, Д. Белла, М. Бубера, Т. Ньюкомба, А. Турена, Ю. Хабермаса, Н. Лумана, Ф. де Сосюра, Р. Якобсона, А. Тоффлера. В результаті взаємодії різних видів, теоретичних ідей і моделей політичної комунікації викристалізувалися два найбільш загальних підходи до їх дослідження: інформаційний, тобто кібернетичний та соціальний (також відомий як соціокультурний підхід).

Сутність інформаційного підходу полягає в тому, що обмін інформацією та відповідні контакти між її джерелом і отримувачем відбуваються однаково як у суспільстві, так і в природі. Зокрема Н. Вінер, робив акцент суто на зовнішніх умовах, ігноруючи внутрішні почуття і настрої людини, тобто всі антропологічні – психологічні, соціальні, ментальні, культурні – аспекти комунікації.

Більшість з існуючих теорій політичної комунікації, що базуються на такому підході є своєрідним доповненням суто кібернетичних підходів. Прихильники інформаційного підходу трактують її як лінійний, односпрямований процес здійснення політичної комунікації – від еліти до населення.

В рамках кібернетичного підходу така структура і загальна схема комунікації часто позначається аббревіатурою SMCR – Sender (відправник) – Message (повідомлення) – Channel (канал) – Receiver

(одержувач). Застосовується і інше позначення відправника і одержувача інформації: комунікатор і реципієнт (C-R). В основі інформаційного, кібернетичного розуміння комунікації лежить суб'єкт-об'єктний підхід, де суб'єктом виступає комунікатор, а об'єктом інформаційного впливу реципієнт, тобто – отримувач інформації.

Проте, ще в 70-х роках минулого століття М. де Флер вказував на те, що в суспільстві існує зворотній зв'язок між відправником і отримувачем інформації. З огляду на це, немає жодних підстав стверджувати абсолютну тотожність «первісного» повідомлення (що йде від відправника) і повідомлення «відновленого», тобто сприйнятого одержувачем.

Ця ідея істотно вплинула на розуміння і трактування комунікації. Але своє логічне і теоретичне продовження вона отримала в руслі так званого соціального підходу, який поклав в основу розуміння комунікації соціальну специфіку інформаційних обмінів.

Прихильники соціального підходу виходили з досить тривіального факту, що в суспільстві люди по-різному сприймають інформацію, інтерпретуючи її зміст на основі певних соціокультурних особливостей, правил, набутих звичок, способів сприйняття (кодів), і навіть в залежності від свого конкретного психологічного стану. Не можна також ігнорувати той факт, що в процесі обміну інформацією принципового значення набуває психологічна готовність суб'єкта до зацікавленого і осмисленого сприйняття повідомлень.

Також існує велика кількість теоретико-методологічних аспектів, а також теоретичних моделей комунікації, найбільш поширеними серед яких вважають лінійну та нелінійну. Лінійна має на увазі взаємодію комунікатора (відправника вихідної інформації), комуніканта (інтерпретатора вихідної інформації) і реципієнта (одержувача інформації). В рамках цієї моделі можуть

виділятися різні додаткові компоненти: джерела інформації, фактори перешкод, фільтри інформації, зворотні зв'язки і т.д.

Поряд з нею використовується також нелінійна модель Т. Ньюкомба. Вона являє собою трикутник, вершинами якого є комунікатор, комунікант і ситуація. В даному випадку комунікатор і комунікант одночасно виступають і як джерело, і як одержувач повідомлень.

Взаємодія між ними може відбуватися як з урахуванням ситуації, так і без неї. В якості робочої моделі Ньюкомб запропонував ситуацію простої комунікативної взаємодії, в якій два суб'єкта (А і В) вступають в комунікацію з приводу деякого зовнішнього по відношенню до них об'єкта (Х). При цьому будь-який варіант складної взаємодії може бути зведений до сукупності простих взаємодій.

Модель Ньюкомба заснована на припущенні, що між ставленням суб'єкта А до суб'єкта В, ставленням суб'єкта А до об'єкта Х і ставленням суб'єкта В до об'єкта Х існує взаємозалежність. Ньюкомб описує найпростіший комунікативний акт, як передачу суб'єктом (А) інформації стосовно об'єкта або явища (Х) суб'єкту (В). Такий опис комунікативного акту лягло в основу системи А-В-Х, що становить ядро моделі. У цій системі виникають чотири види орієнтації: А по відношенню до В, В по відношенню до А, А – до Х, і В – до Х.

З аналізу теоретико-методологічних засад, моделей та підходів політичної комунікації впливає те, що політична комунікація є спеціалізованою. Вона існує всередині певної сфери суспільного життя – політичній системі суспільства, та має на меті забезпечувати її функціонування і безпосередньо впливати на цю систему. Її зміст визначається як інформаційна взаємодія «керуючих» і «керованих».

Слід зазначити, що між такими елементами політичної системи, як еліта, бюрократія і маси, відбувається безперервний інформаційний обмін, причому еліти завжди конструюють і передають «донизу» інформацію, яка б зміцнювала їх власну легітимність (К. Сайн).

Отже, з наведеного можна зробити висновок, що в теорії політичної комунікації переважають вертикальні, спадні, патерналістські комунікації, в основі яких лежать суб'єкт-об'єктні відношення у різноманітних комбінаціях – з додаванням соціальної, психологічної, або когнітивної складової.

МІСЕРЖИ Світлана Дмитрівна,

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії,
біоетики та історії медицини Національного медичного
університету імені О. О. Богомольця, м. Київ*

ПАНДЕМІЯ ЯК ФАКТОР ЦИФРИЗАЦІЇ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНТИНУУМУ

Пандемія актуалізувала, з одного боку, питання цінності людського життя, права на охорону здоров'я, з іншого, нагадала про те, що ми живемо в тісному взаємодіючому світі, в якому збереження людських життів можливе тільки через сумісні зусилля. Стало зрозумілим, що управлінські рішення трьох спрямувань можуть максимально зберегти людські життя: карантинні заходи, вакцинація, пошук засобів і методів лікування. І якщо останні два потребують значного часу на розробку та

впровадження, то протиепідеміологічні заходи, спрямовані на встановлення певних соціальних дистанцій, що сприяли б ослабленню швидкості розповсюдження збудника и водночас підтримці певного соціально-економічного відтворення стали першочерговими.

Наявність та доступність тих чи інших цифрових технологій відіграли значну роль у виборі та впровадженні протиепідеміологічних заходів. Обиралися ті обмеження на соціальні взаємодії, що можна було компенсувати, навіть прискорити в просторі і часі за допомогою новітніх комунікативних технологій, зокрема в сфері охорони здоров'я. Це потребувало забезпечення безпечного і стабільного функціонування телекомунікаційних мереж в умовах швидкого зростання Інтернет-трафіка. Так, в межах стратегії здоров'я збереження в умовах пандемії поширилося застосування новітніх комунікативних технологій для:

- проведення санітарно-просвітницької роботи серед населення щодо особливостей збудника, механізмів його перенесення, засобів захисту, характеру протікання захворювання, долікарських заходів медичної допомоги;

- інформування щодо порядку та правил карантинних заходів різного рівня на певних етапах санітарно-протиепідеміологічного режиму, порядку отримання медичної допомоги;

- забезпечення взаємодії медичної спільноти (онлайн зовнішні та внутрішні наради, тренінги), що забезпечує можливість продовження роботи в штатному режимі;

- дистанційна робота с пацієнтами (консультації, контроль за станом, посттравматична терапія);

- передача та аналіз рентген та лабораторних досліджень, кардіограм тощо, з метою пришвидшення встановленні діагнозу та зниження навантаження в пікові періоди на медичний персонал;

- відслідкування маршрутів пересування інфікованих та осіб, що знаходилися у контакті з хворими, визначення на основі аналізу великих даних зон підвищеного ризику та точкового застосування обмежувальних заходів;

- координація та визначення маршрутів шпиталізації важкохворих в умовах обмеженості стаціонарних *койко-місць* в лікарнях;

- забезпечення безперервності навчального процесу медичних навчальних закладів з метою підготовки кадрів, зокрема лікарів затребуваних спеціальностей в умовах пандемії;

Все перераховане сприяло зниженню навантаження на систему охорони здоров'я, ефективності використання її ресурсів та зменшенню кількості заражень, зокрема серед медичного персоналу.

В результаті широкої санітарно-просвітницької роботи, з метою уникнення небезпечних соціальних контактів, при намаганні максимальної компенсації соціальної взаємодії, що втрачається в умовах карантинних заходів, зріс попит на нові можливості, перш за все в сфері інтернет-сервісу [1]. Зросли й обсяги голосових дзвінків на одного абонента. Змінився попит на характер транспортних послуг.

Значно збільшилося споживання послуг Інтернет магазинів та аптек. Так, засновник Liki 24.com Антон Авринський наголошує на тому, що карантин значно вплинув на розвиток компанії, люди перестали боятися замовляти ліки онлайн. Компанія здійснила стрибок у розвитку, на який без карантину знадобилося б 3-4 роки. За 2020 рік показники Liki 24.com вирости в 4-6 разів за різними показниками. Відвідування сайту досягло 3 млн. користувачів. 57% замовлень є повторними, що свідчить про високий рівень лояльності користувачів сервісу [2].

Треба зазначити, що ризьке зростання обсягів електронної торгівлі товарами, зокрема ліками, є загальносвітовою тенденцією. Однак його темпи мають в різних країнах свої особливості. Так, за даними німецької компанії Statista, що спеціалізується на аналізі ринкових і споживчих даних, для придбання продуктів, що зазвичай купувалися в магазинах, через короновирус (COVID-19) стали частіше користуватися послугами електронної торгівлі більше 50% відсотків користувачів Китаю (50%), Індії (55%), В'єтнаму (57%). Цей показник в Росії майже двічі нижче і складає 27%. Однак, наприклад, в Німеччині він складає лише 12%, у Франції 16%. До прикладу, не користуються послугами електронної торгівлі лише 6% китайських та 7% індійських користувачів. Цей показник в Німеччині та Франції складає відповідно 35% та 28% відсотків [3].

Не вдаючись у комплекс факторів, що вплинули на значні розбіжності наведених показників, слід зазначити, що має місце форсування застосування цифрових технологій у всіх країнах і це сприятиме прискоренню формування певного соціокультурного простору.

Цифризація як складова стратегії виживання в умовах пандемії легітимується широким застосуванням в охороні здоров'я, що сприятиме формуванню та збереженню позитивного її суспільного сприйняття і в постпандемічний період.

Позитивний досвід використання комунікативних технологій в умовах емоційного переживання пандемії впливає на зростання довіри до нових технологій і розширенню їх застосування в інших сферах життєдіяльності. Це нове середовище проживання стане складовою соціалізації людини, яке, безумовно, вплине на відносин між людьми. Зміна цих відносин актуалізує етичні та правові аспекти взаємодії, зокрема у зв'язку з захистом доступу до особистих даних, прав і свобод людини.

Список літератури:

1. Полная перезагрузка: итоги украинского e-commerce и логистики за 2020 год <https://rau.ua/ru/news/ytogy-e-commerce-2020/>
2. Итоги-2020. Стартап года — Liki24.com. Рассказываем его историю // <https://ain.ua/2020/12/17/like24-com-istorija/>
3. Change in e-commerce usage to purchase products normally bought in-store due to coronavirus (COVID-19) worldwide as of March 15, 2020, by country// Coronavirus: in-store to online retail purchase switching by selected country worldwide 2020 Statista

МАТЮХІНА Олександра Анатоліївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету, м. Київ*

ЦИФРОВАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Цифровые технологии проникают во все сферы жизни современного человечества. «М. Кастельс считает, что появление компьютерных, информационных и коммуникационных технологий предоставило уже существующим сетям возможность продемонстрировать присущую им гибкость и адаптируемость и подтвердить свою эволюционную сущность. Интернет стал способен поставлять информационную энергию для любых сфер человеческой деятельности и взял на себя роль технологического базиса информационной эры» [1].

Оказывают они свое влияние, как отмечают исследователи, и на процесс социализации. С одной стороны, возникает вопрос о необходимости специфической социализации человека в глобальном цифровом обществе. С другой стороны, особенно в период карантина, усиливается роль цифровых технологий в осуществлении первичной социализации. Агенты информационных технологий стали подменять традиционных агентов первичной социализации.

Платформы для дошкольников стали частично заменять воспитателей детского сада, даже родителей – развлекаая, отвечая на вопросы, предлагая игровые программы, обучающие правилам поведения; общеобразовательные программы для школьников выдают материал, разъясняют сложные моменты, проверяют задания, указывают на ошибки.

Общение с родственниками, друзьями все больше осуществляется через социальные сети и платформы, задающие параметры общения и даже оказывающие влияние на формирование шкалы ценностей. Создается впечатление, что процесс социализации в современном обществе все более приобретает характер цифровой социализации, как первичной, так и вторичной.

Ряд исследователей прямо указывает на цифровую социализацию едва ли не на как решающий фактор социализации в современном информационном обществе. Но при всем развитии цифровых технологий она остается социализацией вторичной. Освоение контента платформ требует определенного уровня образования и навыков обращения с техникой. В силу особенностей современных информационно-компьютерных технологий социализация приобретает стандартный глобализованный характер.

В то же время при всем распространении информационно-компьютерных технологий, цифровизации всех сфер общественной жизни процесс социализации происходит в определённом

коммуникативном пространстве, которое определяет и направляет процесс социализации.

В коммуникативное пространство своей жизни человек входит, прежде всего, через освоение языка, что сразу включает его в коммуникативное пространство национальной культуры. «Коммуникативное пространство — это не простоместилище коммуникаций, а их внутренняя связь. Оно имеет определенную целостность, и, как любая целостность, не является равной суммой своих элементов» [2].

История свидетельствует, что в процессе формирования единого коммуникативного пространства каждой страны всегда значительную роль играет национальная культура. Если исходить из системной теории, то коммуникация выступает прежде всего как смысловая. «Так же как эволюция демонстрирует временной смысловой характер общественной системы, а дифференциация — ее предметной смысловой характер, коммуникация артикулирует социальной смысловой характер», — отмечал Н. Луман [3, с. 13]. Социальный смысловой характер коммуникации задается и формируется, прежде всего, национальной культурой. Культурное пространство, как отмечал О. Гриценко, является пространством коммуникативным.

Культура, в свою очередь, определяет установки, смыслы коммуникации, создает свое коммуникативное пространство как основу коммуникативного пространства общества в целом. Именно в этом поле происходит сопоставление и гармонизация индивидуальных, групповых смыслов с общими, создание и развитие общественного целого.

Включаясь в глобализованный цифровой мир, человек входит в него через коммуникативное пространство национальной культуры и осуществляет отбор информации, процесс выбора исходя из параметров, заданных национальной культурой. Чем

обширнее и богаче, разностороннее процесс усвоения, развития человеком культурного и социального опыта предыдущих поколений, знаний, традиций тем полнее и богаче включается он в систему человеческих отношений.

Социализация обязательно включает аспект этнической социализации, освоение языка, культуры, истории традиций своего народа. Происходит процесс самоидентификации не просто как личности, а как представителя определенного этноса. Приобщение к национальной культуре приводит к приобщению к культуре мировой, самоидентификации себя и как представителя человечества. Поэтому цифровая социализация при всей ее глобальности и стандартности проходит в сознании личности через призму национальной культуры.

Цифровая социализация выступает как часть процесса социализации. Погружение в информационное пространство может как стать фактором расширения и обогащения социализации человека, усиливать его социальную активность, так и привести к уходу в виртуальное пространство, ослаблению реальной социализации.

Цифровая социализация может выступать одним из аспектов социализации личности, средством расширения и усложнения социальных связей, повышения уровня включенности в сложные процессы современного информационного общества. И это во многом зависит от степени гармоничности ее взаимодействия с другими компонентами коммуникативного пространства, решающую роль в котором играет культура, система общечеловеческих и национальных культурных ценностей. В противном же случае цифровая социализация может вызывать деструктивные процессы, как в личности, так и в обществе.

Список літератури:

1. Ершова Р. В. Цифровая социализация личности в эпоху глобальных перемен / Р. В. Ершова // Прикладная психология на службе развивающейся личности 2019. – [Электронный ресурс]. – <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37286515>
2. Луман Н. Власть / Н. Луман (Пер. с нем. Ю. Антоновского) – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
3. Маниковская М. Коммуникативное пространство художественной культуры / М. Маниковская // Философия и общество, 2005. – [Электронный ресурс]. – Вып. №1 (38) – Режим доступа: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/126732>

МОЗГОВА Наталія Григорівна,

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

ГРА ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

В історії людства гра являє собою «різновид фізичної та інтелектуальної діяльності, яка позбавлена прямої практичної доцільності і надає індивіду можливість самореалізації, що виходить за рамки актуальних соціальних ролей останнього» [1, с. 377]. Дане визначення поняття «гри» є сьогодні найбільш вживаним та розповсюдженим і являється одним з ключових понять сучасної культурології. Як відомо, у широкий

обіг дане поняття увійшло завдяки класичній праці Хейзінги «Homo Ludens» [2].

Сьогодні поняття «гра» є досить багатогранним, яке трактується абсолютно по-різному. Напр., Ж.-П. Сартр трактує феномен гри як форму існування людської свободи, Х. Ортега-і-Гассет як найвищу пристрасть, яка доступна лише еліті, Г.-Г. Гадамер, як самоцінну діяльність, яка залучає індивіда у свою неперевершену, для останнього, орбіту.

В системі культури гра виконує ряд функцій. Зокрема, по-перше, гра слугує одним із засобів первинної соціалізації і сприяє входженню нового покоління до людської спільноти; по-друге, гра виступає сферою емоційно-насиченої комунікації, поєднуючи різних людей; по-третє, завдяки простору гри зберігаються і відтворюються архаїчні навички і цінності, які в ході тривалих часів втратили своє практичне значення; по-четверте, гра у якості елемента творчого пошуку відіграє неабияку цінність як антипод стереотипам.

Сьогодні інтерес до проблеми ігрового елемента в культурі обумовлений прагненням гуманітарної науки виявити глибинне дорефлексивне підґрунтя людського існування, яке пов'язане зі способом переживання реальності, властивим лише людині. У такий спосіб, гра виступає як багатогранне поняття, яке означає особливий адогматичний тип світорозуміння, а також і сукупність певних форм людської діяльності. Найвища цінність гри полягає не в її результаті, а в її ігровому процесі.

У будь-якому різновиді гри завжди обов'язково є присутніми два начала: перше пов'язане з гострими емоційними переживаннями гравців та вболівальників; друге – з раціональними і чітко визначеними правилами гри, яких необхідно строго дотримуватись. Порушення правил гри призведе до виключення гравця з ігрового простору. Ця система правил складає певний

специфічний ігровий простір, який моделює нову реальність, створює «нові світи», які руйнують сакральність реальної дійсності. Гра є універсальною в своїй здатності залучати людину до світу сакрального та світу людських відносин. Гра вмирає, коли зникає границя між умовністю і реальністю, тобто, коли порушується ігровий простір. При цьому можливе як вторгнення умовного світу в світ реальний, так і навпаки, вторгнення реального світу в умовний.

Будь-яка інновація в культурі спочатку виникає як своєрідна гра смислами та значеннями, як нетривіальне осмислення наявного культурного матеріалу і намагання виявити варіанти його подальшої еволюції. Л. Вітгенштайн розглядав гру як фундаментальний механізм розвитку мови і формування понять.

Сучасні філософські дослідження підкреслюють неперевершене значення гри як виявлення Іншого і необхідність його присутності. В концепції медіа генезису суспільства і культури М. Маклюєна гра виступає як один з найважливіших етапів [2]. Він трактує її як «розширення людини в соціальному вимірі. Тому ігри є завжди відображенням суспільства в певний історичний період». У який спосіб змінюється культура, так само змінюються і ігри. На психологічному ж рівні ігри являють собою моделі психічного життя людини як соціальної істоти. Вони настільки універсальні, що претендують бути драматичними моделями світу і нерідко перетворюються в колективні художні форми.

У постмодерній реальності, в якій гра, симуляція, випадковість і спонтанність стають основою соціальних відносин, людина з необхідністю відчуває потребу в появі нових комунікативних практик, в яких найбільшим чином могла б зреалізуватись її соціальна суб'єктність.

У такий спосіб, «мережа» виступає тим простором, що породжує нові форми взаємодії людей, нові принципи

конструювання соціальності і розширення свободи людини, яка тепер розуміється як «віртуальна» свобода суб'єкта або ж як певний «віртуальний персонаж». Останній не є суб'єктом у лапках, адже він лише пародіює суб'єктивність за допомогою гри. Гра в соціальній віртуальній реальності розглядається вже як феномен, що визначає існування людини на певній стадії розвитку екзистенції. Актуалізація віртуальної соціальності співпадає з процесом конструювання Іншого, при цьому реальність останнього завжди лишається досить сумнівною і тільки актуалізується завдяки комунікації, а значить стає єдиним доказом реальності Іншого. Отже, лише Інший, який комунікує, для мене існує. Звідси випливає висновок: *комунікує, отже, існує.*

І якщо суб'єктом в класичній та некласичній філософії виступала ініціативна й активна людина, то філософська думка кінця ХХ-початку ХХІ ст. остаточно відмовилась від даної позиції і місце суб'єкта гри тепер займає сама гра, а якості людини як автора остаточно втрачаються. Протиставлення суб'єкта гри і гри як суб'єкта втрачає свою актуальність в силу змішування й переплетення усіх класичних дихотомій і залишає відкритим питання «хто ж є автором гри» – людина чи віртуальна реальність, яка актуалізується людиною, чи віртуальний персонаж, який власне конструюється віртуальною реальністю.

В сучасному суспільстві гра підміняється «ігровим», тобто «збабою зниклої реальності» (Ж. Бодрийяр). Правила гри тепер уособлює «зірка», яка втілює в собі можливий стиль життя й ціннісні орієнтири. Ідентичність замінюється іміджем, при цьому у людини лишається право вільно змінювати свої повсякденні маски, а це, у свою чергу, призводить до розширення поля для творчості в побудові власного віртуального персонажу. Останній позбавлений того стрижня, який притаманний справжньому реальному «Я», але при цьому він набуває ті якості, які дають можливість

адаптуватись до нового соціального середовища – це здібність до конструювання, певна гнучність та змінюваність.

На відміну від інших мас-медіа, зміст Інтернету складається та змінюється самим користувачем, причому у момент їх безпосередньої актуальної присутності в інтернет-просторі, оскільки останній визначає зміст повідомлення і він сам же стає повідомленням, реалізуючи свою суб'єктність «тут і зараз» в момент комунікації.

Віртуальному персонажу надається можливість самостійно обирати кількість співрозмовників, що сприяє так званому приватному спілкуванню, де люди взаємодіють один на одного, або обирається спілкування в чаті, що дає змогу здійснювати контакти з необмеженою кількістю користувачів. У процесі інтернет-комунікації суб'єкт має можливість визначати для себе стиль поведінки, обирати нове ім'я, змінювати професію і вік тощо. При цьому в мережі віртуальний персонаж найчастіше віддає перевагу драматичному, вражаючому, домінантному, відкритому та навіть скандальному стилю поведінки.

Список літератури:

1. Жбанков М. Р. Игра / М. Р. Жбанков // Всемирная энциклопедия: Философия. М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – С. 377.
2. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинга // М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992.- 464 с.
3. Маклюэн Г. М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн. – М., Жуковский: «КАНОН»-пресс-Ц, «Кучково поле», 2003.– 464 с.

ОНОПРИЄНКО Валентин Іванович,

доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Інституту науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України, м. Київ

ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ – ВЫСОКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Одним из важнейших направлений цифрового развития экономики является развитие совокупности технологий, которую принято называть «Интернетом Вещей». Взрывной рост количества подключенных к интернету устройств и комплексов, расширение спектра их применения в производстве и межотраслевом взаимодействии представляет собой ключевой вызов современности.

Несмотря на то, что представление об «Интернете Вещей» появилось около 20 лет назад, активное развитие технологий началось только в последние годы. Актуальность данного направления непрерывно растет. Сложность описания феномена «Интернета Вещей» состоит в том, что это одновременно и концепция, и набор взаимосвязанных технологий, активно использующихся, например, в таких областях, как средства измерения в режиме реального времени, робототехника, искусственный интеллект, машинное обучение, обработка и хранение Больших данных.

По современным уточненным представлениям, Интернет Вещей — это вычислительная сеть физических объектов, оснащенных встроенными технологиями сбора и передачи информации в совокупности с устройствами и технологиями хранения и интеллектуальной обработки информации, а также

устройствами и алгоритмами генерации управляющих воздействий как на части системы, так и глобальных [1].

С функциональной точки зрения Интернет Вещей можно разделить на несколько уровней: оконечные устройства (средства идентификации, датчики, исполнительные устройства, носимая электроника), транспортный уровень (гетерогенная телекоммуникационная среда, включающая проводные и беспроводные сети) и уровень работы с данными (интеллектуальные платформы, осуществляющие сбор, хранение и обработку). Отдельной технологической проблемой, для всех уровней, является комплексная защита информации на всем пути ее обработки.

Интернет Вещей позволяет оперативно получать фактическую информацию, быстро ее анализировать, и принимать обоснованные решения и меры. Использование интернета вещей дает возможность:

- перейти от косвенных показателей к непосредственным (от расчетов к прямому измерению);
- контролировать ситуацию в режиме реального времени;
- собирать сопутствующую информацию, которая обогащает основную;
- изучать свойства системы на более высоком качественном уровне;
- оперативно, в том числе упреждающе, реагировать на события.

Важно подчеркнуть, что собираемая информация – это актив, позволяющий делать более обоснованные выводы, нежели существующие ранее. При этом информация может быть обогащена путем добавления любых иных доступных данных, связанных с областью применения интернета вещей (часовые пояса, погодные условия, информация о смежных системах и т.п.).

В итоге, на основе собираемых данных можно построить рекомендательную систему, которая предлагает оптимальные параметры для конкретных условий технологического процесса.

С экономической точки зрения Интернет Вещей представляет собой сложное комплексное явление, вследствие чего прогноз его развития – нетривиальная задача. Именно поэтому разные консалтинговые и аналитические агентства постоянно корректируют свои оценки масштаба и направления развития данной предметной области.

Между ключевыми аналитиками, при этом, существуют значительные расхождения. Дополнительно усложняет дело постоянное формирование новых источников выручки и бизнес-кейсов не только за счет появления новых сервисов, но и благодаря совершенствованию уже используемых технологий, повышающему экономическую отдачу. Интернет Вещей можно рассматривать как в разрезе технологий, так и приложений (направлений использования, типов создаваемой ценности).

Интернет Вещей изучается как экономико-технологический феномен, и потому он рассматривается с точки зрения экономики явления (масштабы применения, рынки, регулирование) и ряда его приложений. Перспективы развития Интернета Вещей порождают целый комплекс ожиданий в смежных технологических областях.

Так, производители телекоммуникационного оборудования ждут роста спроса на устройства, способные перерабатывать больший объем информации с меньшими задержками в передаче сигнала, и с большими возможностями по числу подключений. С учетом длительного периода эксплуатации такого оборудования (более 10 лет), расширение спроса на новое качество услуг беспроводной связи создает потенциал ускорения роста компаний – разработчиков и производителей оборудования, в определенной степени формирует условия для передела рынка между

поставщиками комплексных решений, между производителями отдельных элементов, допуская, при некоторых условиях, появление новых игроков.

Планируемое в скором времени принятие и распространение стандарта 5G вызывает особый интерес компаний, стремящихся существенно увеличить свою долю на рынке, «отодвинув» традиционных сверхкрупных поставщиков. Этот стандарт обеспечивает потребности в передаче информации для широкого класса технологически сложных и ответственных проектов Интернета Вещей в различных секторах экономики и социальной сферы (в частности, таких, как беспилотные автомобили).

Потребности в охвате средствами связи территорий, на которых прогнозируется развитие платежеспособных проектов Интернета Вещей, требует существенного увеличения плотности их покрытия элементами сотовой сети, либо создания или модернизации стационарных сетей, что будет сопровождаться ростом спроса на оборудование нового поколения.

В целом, разработчики и производители телекоммуникационного оборудования надеются, что запрос со стороны Интернета Вещей сформирует потребность в существенном увеличении плотности покрытия территорий сетями доступа нового стандарта. В свою очередь это ускорит приход новой инвестиционной волны на рынки сотовой связи, стационарных беспроводных сетей и соответствующего телекоммуникационного оборудования.

Ожидания инвесторов особенно подогреваются новостями об успехах беспилотного транспорта, умных дорог и городов, обеспечиваемых кардинальным увеличением потоков информации между различными техническими устройствами, что, естественно, требует развития систем передачи информации и существенной модернизации оборудования.

Подход к регулированию различается по странам. Есть страны с централизованным подходом и единой системой стратегического планирования, а есть страны, принявшие децентрализованный подход: они рассматривают Интернет Вещей в контексте широкой повестки перехода на «цифровую экономику» либо в связи с формированием новых подходов к Индустрии 4.0. Особое внимание уделяется мерам государственной поддержки, реализуемым в США, Китае, Германии, Франции и России.

Выбор зарубежных стран обусловлен их ролью. США и Китай являются лидерами в этом направлении, Германия и Франция представляют интерес как развитые европейские страны, практикующие разные подходы к стимулированию развития Интернета Вещей (у Франции есть отдельная программа, Германия не выделяет данную технологию из общих мер содействия цифровому развитию).

Список літератури:

1. Перспективные рынки и технологии интернета вещей: Публичный аналитический доклад Аналитического департамента научно-технологического развития Сколтеха. – М.: ООО «Лайм», 2019. – 272 с.

ОНОПРИЄНКО Михайло Валентинович,
кандидат філософських наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України, м. Київ

ИНДУСТРИЯ 4.0: ФЕНОМЕН ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Термин «Индустрия 4.0» стали использовать как синоним *четвертой промышленной революции*. Суть ее в том, что сегодня материальный мир соединяется с виртуальным, в результате чего рождаются новые киберфизические комплексы, объединенные в одну цифровую систему. Роботизированное производство и «умные» заводы являются одним из компонентов трансформированной отрасли. Напомним, в ходе первой промышленной революции, при помощи воды и пара было механизировано производство. Главным драйвером второй промышленной революции было электричество, которое помогло создать массовое производство. В центре третьей революции находилась электроника и информационные технологии, автоматизировавшие производство.

В современных условиях человечество стоит на рубеже новой технологической революции, которая кардинально изменит то, как мы живем и работаем, относимся друг к другу. Подобного масштаба и сложности перемен человечеству еще никогда не доводилось испытывать. Конечно, сейчас невозможно предвидеть, как она будет разворачиваться, но уже ныне очевидно, что она затронет все группы, слои и прослойки человечества, все профессии и т.д. Четвертая промышленная революция означает все большую автоматизацию процессов и этапов производства:

цифровое проектирование изделия; создание его виртуальной копии; совместная работа инженеров и дизайнеров в едином цифровом конструкторском бюро; удаленная настройка оборудования на заводе под технические требования для выпуска этого конкретного «умного» продукта; автоматический заказ необходимых компонентов в нужном количестве и контроль их поставки; мониторинг пути готового продукта от склада на рынок.

Немецкие инженеры и бизнесмены сформулировали несколько основных принципов построения Индустрии 4.0, следуя которым компании могут внедрять сценарии четвертой промышленной революции на своих предприятиях. Первый — это совместимость, что означает способность машин, устройств, сенсоров и людей взаимодействовать и общаться друг с другом через Интернет. Это ведет к принципу прозрачности, которая появляется в результате такого взаимодействия. В виртуальном мире создается цифровая копия реальных объектов, систем функций, которая точно повторяет все, что происходит с ее физическим клоном. В результате накапливается максимально полная информация обо всех процессах, которые происходят с оборудованием, «умными» продуктами, производством в целом и т.д. Для этого требуется обеспечить возможность сбора всех этих данных с сенсоров и датчиков, и учета контекста, в котором они генерируются.

Техническая поддержка — третий принцип Индустрии 4.0. Суть его в том, что компьютерные системы помогают людям принимать решения благодаря сбору, анализу и визуализации всей той информации, о которой сказано выше. Эта поддержка также может заключаться в полном замещении людей машинами при выполнении опасных или рутинных операций. Четвертый принцип — децентрализация управленческих решений, делегирование некоторых из них киберфизическим системам. Идея в том, чтобы

автоматизация была настолько полной, насколько это вообще возможно: везде, где машина может эффективно работать без вмешательства людей, рано или поздно должно произойти человекозамещение. Сотрудникам при этом отводится роль контролеров, которые могут подключиться в экстренных и нестандартных ситуациях.

В результате перехода промышленности на эти принципы происходит изменение и в бизнес-моделях. Так, вместо ориентации на бережливом производстве и выпуске массовых партий продукции компании стремятся переходить на выпуск партий размером в один-единственный продукт. При этом сохраняется принцип экономии: роботизированное производство становится более энергоэффективным, сопровождается меньшим количеством отходов и брака. Идея в том, чтобы автоматизация была настолько полной, насколько это вообще возможно.

Трансформация производственной отрасли называется революцией именно потому, что изменения происходят не поверхностные, а радикальные: индустрия перестраивается сверху донизу. Меняются бизнес-модели, рождаются новые компании, всемирно известные бренды с долгой историей исчезают, если они не успевают влиться в ряды «цифровых» революционеров.

Предприятиям, привыкшим производить одинаковые вещи, приходится перестраиваться в рамках Четвертой промышленной революции. Внедрение принципов Индустрии 4.0 позволяет получить ряд преимуществ, недоступных в традиционных моделях прошлого. Например, теперь компании могут достичь индивидуального подхода и персонализировать заказы согласно личным предпочтениям клиентов, что резко повышает их лояльность. Старые заводы и фабрики превращаются в «умные» и начинают выпускать буквально штучные продукты по индивидуальному заказу. При этом снижаются удельные затраты

на производство единицы продукции, компании получают возможность производить уникальный персонализированный продукт по стоимости массового стандартизированного продукта.

По индивидуальному заказу могут выпускаться и двигатели, и серверы, и все что угодно. На заводе Fujitsu Siemens в немецком городе Аугсбург выпускаются компьютерные системы и серверы буквально поштучно под конкретного заказчика. Затраты на выпуск продукции по индивидуальному заказу на предприятии с глубокой автоматизацией невелики: сегодня это делает сама компьютерная система и за считанные секунды перенастраивает оборудование. Роботизация заводов Tesla, выпускающих электромобили, позволила компании развернуть производство не в Китае, а в Калифорнии. Это оказалось дешевле, чем использовать труд китайских рабочих, а потом платить за транспортировку готовых машин.

Отрасли экономики, имеющие доступ к большим массивам данных, получают возможность радикально повысить качество принимаемых решений на их основе, особенно рутинных. Это относится к банковским, юридическим услугам, страхованию, бухгалтерии, управлению, консалтингу и аудиту, метрологическому обеспечению, здравоохранению и др. Как в свое время человек значительно освободился от тяжелого физического труда, а затем и от некоторой монотонной работы, от Четвертой промышленной революции ждут, что она освободит человека от решения множества типовых задач. Повысятся возможности для высокоинтеллектуальной и творческой работы, и в то же время она станет более востребованной и ценимой.

Индустрия 4.0, принося огромные преимущества и доходы, одновременно порождает серьезные и драматические социальные последствия и риски. Четвертая промышленная революция несет в себе сразу несколько предпосылок для социального расслоения.

Появление роботизированных решений множества задач приведет к понижению ценности низко- и среднеквалифицированного труда. Это может подорвать материальный достаток многочисленного среднего класса.

Без развития человеческого капитала для человека создаются труднопреодолимые барьеры для вхождения на рынок высококвалифицированного труда, в результате чего его труд продолжает плохо оплачиваться, а человек лишен возможностей это исправить. Ухудшающееся положение среднего класса может привести к разбалансировке политических систем, опирающихся на средний класс, усилению идей популизма, радикализма, фундаментализма и милитаризма. В конечном счете, это приведет к усилению глобальной неопределенности. Четвёртая промышленная революция предоставляет ряд новых возможностей для традиционно отстающих стран в связи с общим перекраиванием глобального рынка труда и понижением роли некоторых ограничивающих факторов по вливанию в него, вроде географического положения, институциональной неразвитости и др.

Лидером развития «Индустрии 4.0» является Германия, где создан аналог Кремниевой долины – Intelligent Technical Systems OstWestfalenLippe. Аналогичные программы запущены в Нидерландах, Франции, Великобритании, Италии, Бельгии и др. В США с 2012 г. существует некоммерческая «Коалиция лидеров умного производства», объединяющая бизнес, университеты и госструктуры. Главные проблемы постсоветских стран при вступлении в Индустрию 4.0 – это низкий уровень оцифрованности, недостаточные затраты предприятий на инновации.

ОРДЕНОВ Сергій Сергійович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

ПАРАДОКС СВОБОДИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В основі сучасного розуміння свободи лежить неоліберальна концепція свободи, яку розробляли Фрідріх фон Хайєк, Людвіг фон Мізес, Ісайя Берлін та інші. Вони розуміли свободу як виключно економічну свободу, що реалізується за принципом *laissez-faire* – тобто невтручання у сферу економічних відносин. Прихильники концепції невтручання вважали, що колективна сфера повинна обмежуватися сферою дії загальних цілей, а саме – економічною доцільністю. У такому розумінні, суспільство являє собою сукупність ізольованих індивідів, що переслідують свої вузькоegoїстичні утилітарні інтереси. Найголовнішим за цих умов є невтручання держави в економічну діяльність індивідів, яких оголошено економічно-самостійними суб'єктами. Вважається, що тільки в такий спосіб можливо говорити про наявність економічної свободи.

На нашу думку це досить показовий момент, адже він сигналізує про те, що свобода тепер не належить до людського світу, а стосується суто економічних суб'єктів – тобто підприємців, підприємств та організацій, активність яких спрямована на особисте збагачення. У сучасному світі саме вони є свободними у своїй діяльності. Натомість свобода особистості у соціальному розумінні нівелюється. Спробуємо розібратися чому це відбувається.

Неоліберальна концепція свободи ґрунтується на політиці вільного ринку економічного лібералізму та монетаризмі –

одному з ключових напрямків неокласичної економічної думки. Вважається, що неоліберальна теорія у своїх засадничих аспектах спирається на класичні економічні теорії, зокрема ринкову концепцію Адама Сміта. Але чи є це насправді справедливим?

Відомо, що Адам Сміт виступав за обмеження сфери впливу держави на економіку. На цих засадах економічна політика неолібералізму асоціюється, перш за все, з парадигмою, яка включає в себе такі елементи як: дерегуляція економіки з боку держави; приватизація; зменшення державних витрат; збільшення ролі приватного сектора; необмежена свободна торгівля тощо. Фактично ідеться про дерегуляцію та нівелювання соціальних функцій держави на догоду економічним інтересам різноманітних приватних компаній.

Водночас, всупереч загальноприйнятій думці про те, що Адам Сміт був прихильником концепції суворого невтручання держави у економічні процеси, натомість, вчений вважав, що призначення державної влади у ринковому суспільстві полягає у тому, щоб побудувати ринок та забезпечити його функціонування. Отже, на відміну від неолібералів, які прагнуть трактувати Смітову концепцію «невидимої руки» як принцип невтручання держави в економічну діяльність, сам Адам Сміт вважав, що справжня ліберальна держава не повинна керуватися принципом *laissez-faire* у найбільш тривіальному сенсі, адже вона має насамперед побудувати ринок, а потім його захищати. Звідси випливає, що хоча теорія Адама Сміта, на перший погляд, і виглядає як принцип «невтручання», проте, економічний лібералізм повинен також вписуватися у процес побудови справжнього ринкового суспільства. Це означає, що ліберальна держава не може бути неактивною. Навпаки, щоб будувати ринок і забезпечувати економічні відносини, вона повинна бути гіперактивною. А для цього ліберальна держава вимагає сильної державної влади, яка

має забезпечити ключові засади лібералізму: демократичну форму правління; верховенство права і закону; права і свободи громадян – тобто все те, що намагається заперечити неолібералізм.

Прихильники так званих «економічних свобод» не тільки нівелюють функції держави у сфері забезпечення прав і свобод. Вони виступають проти позитивних свобод, які, як зазначав фон Хайек, є «дорогою до рабства». Цю думку розвивав Ісайя Берлін у своїй роботі «Дві концепції свободи». Вчений розрізняв «свободу для» та «свободу від» [1]. На думку мислителя, ці два типи свободи тісно пов'язані із політичною традицією. Перша – належить до позитивного розуміння свободи та відповідає політичній традиції, що ґрунтується на можливості бути творцем своєї долі, самостійно обирати, ставити та досягати своїх власних цілей і розкривається як свобода індивіда від обмежень соціальної системи всередині суспільства. Друга – характеризується як свобода від втручання інших людей та пов'язана із принципом політичного плюралізму, згідно з яким існує та сфера, в рамках якої людині дозволено робити те, що вона може, або бути тим, ким вона хоче, не наражаючись при цьому на втручання з боку інших людей.

Цей підхід є цілком слушним, якщо він відповідає таким двом сферам життя, як приватне і публічне, або особисте і суспільне. Очевидно, що негативна свобода належить до сфери приватного, а позитивна – до публічного. У такому розумінні Ісайя Берлін наче нічого нового не відкрив, адже ці банальні істини були відомі людству ще за часів Античності. Водночас Ісайя Берлін розводить поняття свободи не за принципами приватного і публічного, а за політичними традиціями, у результаті чого сфери приватного і публічного змішуються, адже приватне починає регулюватися політичними методами, тобто публічним. На думку Ісаїя Берліна позитивна свобода притаманна неліберальним суспільствам (очевидно, під суспільством, що відстоює позитивні

свободи він мав на увазі у першу чергу Радянське суспільство), а, відповідно, негативна форма свободи реалізується у ринкових західних демократіях.

Зазначимо, що Ханна Арентдт завжди наголошувала на тому, що публічна сфера, разом із приватною власністю та мотивами особистісного збагачення, повинна бути чітко розмежована із приватною сферою. У роботі «*Vita activa, або Про діяльне життя*» вона щодо цього зазначала, що «просте розрізнення між приватним і публічним відповідає сфері домогосподарства, з одного боку, та простору політичного – з іншого, а ці області існували як різні, суворо відокремлені одна від одної одиниці щонайменше з початку античного міста-держави» [2, с. 39]. Водночас у сучасний період економічна діяльність виходить за межі приватного та стає ключовим спільним інтересом. За рахунок того, що домогосподарства виходять із приватної сфери у соціальний простір, суспільне життя позбавляється публічного і, відповідно, політичного теж.

Отже, на думку Ханни Арентдт, вихід приватновласницьких інтересів у сферу відкритої та загальної зацікавленості є початком кінця публічного. Але зазначимо, що приватне життя, яке до цього було особистою справою кожного, також починає визначатися і регулюватися за допомогою політичного «плюралізму». Отже, неоліберальний порядок денний, змішуючи сфери приватного і публічного, заперечує позитивну і негативну свободу, а принципом «невтручання» – класичні засади лібералізму. Саме в такий спосіб відбувається заперечення політико-правових, демократичних ідеалів Модерну, відкидання його ліберальних цінностей. Кантові імперативи – ключові аксіологічні підстави модерного розуміння демократії і свободи як усвідомленої необхідності відкидаються суперечливою та різноспрямованою постмодерною культурою.

За цих умов відбувається рух від свободи як усвідомленої необхідності до волі – вузькоутилітарних імпульсних бажань і

примхливих прагнень «економічно-самостійних суб'єктів». Слід зазначити, що воля завжди виступає рухом від свободи, і сучасний неоліберальний рух не є виключенням. Цю необмежену негативну свободу, подібну до волі, у теперішній час отримують не люди, а економічно незалежні суб'єкти, у першу чергу – транснаціональні корпорації, в діяльність яких, згідно із концепцією *laissez-faire* не повинно втручатися жодне суспільство.

Список літератури:

1. Берлин И. Философия свободы. Европа / Исайя Берлин; пер. с англ. А.Эткинда. – М. : Новое литературное обозрение, 2001. – 448 с.

2. Арендт Х. *Vita activa, или О деятельной жизни* / Х. Арендт; пер. с нем. и англ. В. В. Бибихина; под ред. д. М. Носова. – СПб. : Алетея, 2000. – 437 с.

ПОДА Тетяна Анатоліївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ВПЛИВ ПАНДЕМІЙ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УРОКИ ІСТОРІЇ

«Стихийне лихо і справді річ досить звична, але поки це лихо не впаде саме на вашу голову, важко в нього повірити. У світі було що чум, що воєн. І все ж таки і чума, і війна завжди захоплюють людей зненацька» [1]. Процитований фрагмент із відомого роману-притчі Альбера Камю «Чума» як не можна краще передає ту атмосферу, яка спостерігалася на початковому етапі поширення

пандемії коронавірусної інфекції. Знадобилося лише кілька місяців для усвідомлення того, що «китайська проблема» виявилася зовсім не локальним і навіть не регіональним, а глобальним викликом.

Минуло 100 років після «іспанки», яка забрала, за різними даними, від 40 до 100 млн. людських життів. Це перша пандемія грипу, яка стала відома всьому світу, завдяки широкому відображенню у свідченнях, описах і тощо. Але далеко не перша пандемія в історії людства. Вважається, що вперше грип був описаний Гіппократом у 412 р. Епідемічний грип відомий людству давно, у хроніках другого тисячоліття неодноразово зустрічається опис раптової масової хвороби людей під назвами «італійська хвороба», «повальний кашель», «коматозна лихоманка», «російська хвороба», «китайка», «інфлюенца», «іспанка» тощо.

Пандеміями ХХ століття, як відомо, стали «іспанка» (1918 р., під якої померло близько 550 млн. осіб, або 29,5% населення планети), «азіатський грип» (1957 р., 1-4 млн. осіб), «гонконгський грип» (1968 р., 1-4 млн. осіб).

Всього за кілька місяців COVID-19 змінив життя мільйонів людей. Науковці, політики говорять про те, що після закінчення пандемії ми вже не повернемося до колишньої світобудови. На думку спадає праця французького історика і філософа Мішеля Фуко «Наглядати і карати», в якій він писав про дисципліну і ув'язнення й докладно вивчив події початку ХVІІ століття, пов'язані з пандемією чуми. Він говорив про те, що боротьба проти поширення інфекції – це щось більше, ніж «винятково» медична необхідність. На його думку, це перші кроки до дисциплінування суспільства, тому що нас ізолюють один від одного, атомізуючи соціальне життя, за нами спостерігають, нас контролюють.

М. Фуко показує як вибудовувалися державні механізми нагляду і контролю, як через низку дисциплінарних практик розбудовувались владні відносини на рівні повсякденного життя людини [2]. Щось подібне ми спостерігаємо у XXI столітті. Пандемія COVID-19 стала глобальним викликом для людства – практично на всіх рівнях, як національних, так і міжнародному, та в усіх сферах життя.

Передчасно говорити про «посткоронавірусну епоху», адже ми ще не пережили саму пандемію, а певні поліпшення, що намітилися в деяких країнах, не мають незворотного характеру. Можливі зворотні рухи вірусу, нові «хвилі» пандемії, а разом з ними і нові руйнівні наслідки для міжнародної економіки, політики і внутрішньополітичної стабільності.

Пандемія окреслила цілком протилежні тренди у розвитку міжнародних відносин і світової політики: глобалізація і протекціонізм. Багато відомих політиків і вчених, прогнозують, що результатом пандемії стане глобальний економічний спад, який вплине і на систему міжнародних відносин, що склалися після закінчення холодної війни. Водночас ми бачимо посилення і протилежного тренду: країни ведуть битву з епідемією самотужки. Знов виникли вже призабуті кордони і після завершення кризи національні держави лише посиляться.

Другий тренд: електронна і безпосередня комунікація. Карантин виявився дієвим способом боротьби з епідемією, і це призвело до зростання онлайнної складової життя, хоча цей тренд давно набирав популярності. Багато чого, що дотепер робилося оффлайн після пандемії назавжди буде в онлайні, з максимальним комфортом.

Разом з тим люди зрозуміли цінність міжособистісного спілкування. Віртуальний офіс ніколи не замінить живого. Дистанційне навчання не замінить жвавої дискусії і обговорення в

аудиторії. Словенський філософ Славой Жижек, говорить про неможливість повернення до колишньої реальності після закінчення пандемії - новий світ для нас буде розмитим і крихким. Він припускає, що легітимним буде тільки віртуальний простір. Свобода пересування зовні його – привілей дуже багатії меншості [3].

Ще один тренд який формується – це стійкість та ефективність. Стійкість - здатність протистояти миттєвим змінам і виходити з них вдаліше, ніж конкуренти, - стане ключем до виживання і довгострокового процвітання. Багатьом компаніям, як і людям, доведеться не просто змінити свою поведінкову бізнес-модель, а повністю переосмислити її. Ще до коронавіруса існувала ідея, що вартість акцій не повинна бути єдиною цінністю для компаній. У серпні 2019 року понад 180 американських CEO підписали заяву, взявши на себе зобов'язання щодо інвестування у співробітників, підтримки громад і етичній взаємодії з постачальниками. В основі цього тренда лежить ідея «потрійного результату»: прибуток, люди, планета.

Пандемія сприяє формуванню відповідального ставлення до свого здоров'я і конфіденційності; практик дистанціювання. Деякі люди змінять свої звички у харчуванні, інші – своє ставлення до використання персональних даних. Щоб дистанціюватися колективи, підприємства і уряду вивчають нові способи спілкування: Zoom, Skype, FaceTime. Багато навчилися працювати віддалено – якісно і з набагато більшою швидкістю.

Отже, можемо підсумувати, що світ міняється. Очевидно, що глобалізація продовжить еволюціонувати, як в ідейному, так і в прикладному відношеннях. Формування нових зв'язків між людьми і країнами навряд чи повністю зупиниться. А ось форми взаємодії безсумнівно зміняться. На порядку денному перед міжнародною спільнотою стоїть питання пошуку нової рівноваги

між завданнями національного, глобального і особистісного розвитку.

Список літератури:

1. Камю А. Чума. Переклад з фр.: Віктор Євменов. Харків: Фоліо, 2020. – 288 с.
2. Фуко М. Наглядати й карати: Народження в'язниці. К.: Основи, 1998. – 392 с.
3. Каким мир станет после пандемии: прогнозы современных философов <https://snob.ru/entry/191734/>

ПОНОМАРЕНКО Віталій Володимирович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова, м. Київ

**ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ІДЕЙ В. М. ГЛУШКОВА В
КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ**

В наш час вже ні в кого не виникає сумніву у тієї величезної ролі, яку справляють цифрові технології на життя сучасної людини. Більшість дітей ще з малку знають як включати гаджети батьків, а в перший клас школярі беруть із собою, у першу чергу, мобільні телефони. Ці кишенькові пристрої ми використовуємо в основних сферах нашої життєдіяльності. Майже всі наші соціальні і фінансові дані підв'язні через них до глобальної мережі Інтернет. Ще більше роль цифрової «реальності» стала очевидним з настанням пандемії та переходом на дистанційні форми роботи та навчання. Як результат, виникла потреба осмислення цього явища та його можливостей і наслідків. Адже навіть на буденному рівні

зрозуміло, що воно формує як позитивні, так і негативні точки зору на дану ситуацію «оцифрування» нашого життя. Одні стверджують, що це прикувало нас до комп'ютерних пристроїв та зробило цілком залежними від цифрових технологій. Інші, в цьому контексті, відкривають нові можливості. Треті, взагалі, ототожнюють сучасний стан речей із новою формою реальності.

На нашу думку, щоб розібратися в цьому явищі доцільно звернутися до його основ. Цікавий і доволі неоднозначний в контексті теоретизації цифрових технологій є «батько» вітчизняної кібернетики – В. М. Глушков. Досягнення його в цій сфері важко переоцінити, а думки цієї всебічно розвинутої особистості досі залишаються актуальними. І це стосується не тільки усвідомлення сучасних цифрових процесів. Тим більше, що сутність їх не змінилася з часів самого академіка. По своїй суті, «цифрова реальність» залишається моделюванням певних предметів і процесів. До того ж, навіть, найскладніші процеси, такі як процеси людської взаємодії, як і раніше розкладаються на найпростіші математичні елементи – алгоритми, як це чудово демонструють американські дослідники [2], а потім і взагалі оцифровуються в бінарну систему одиниць та нулів. Хоча для програмістів, такі явища, як глобальна мережа Інтернет, соціальні мережі, чи цифрові засоби комунікації та навчання залишається сукупністю алгоритмів.

Для В. М. Глушкова, модель соціальних відносин та взаємодій є невід'ємною складовою пізнавальної діяльності людини. Адже, як справедливо зазначає «піонер кібернетики»: «Інформаційна модель сама по собі є мертвою... Для переходу від подібної моделі, що статична по своїй суті, до моделі динамічної, що розкриває весь свій істинний зміст, необхідний ще деякий активний початок. Мозок людини, що оволодіває цією моделлю, може слугувати таким початком» [1, с. 165]. І в сучасних реаліях, коли наше життя цілковито пов'язано з цифровими технологіями

складається враження, що ми все більше і більше оволодіваємо суттю даних процесів. Але з точки зору Глушкова це є оманюю. Замість того, щоб досліджувати людські відносини на основі інформаційного моделювання, людина стихійно включилася в цей статичний процес, стала додатком свого гаджету, і бачить в ньому не можливості пізнавальної діяльності, а повну залежність і протидіюючу їй сторону. Тим самим ховаючи не тільки процес пізнання, а й свою сутність в далекі архіви глобальної мережі. Як зазначав Глушков: «в будь-якому реально існуючому людському суспільстві, суспільстві, що розвивається, все створене руками людини, в тому числі і найдосконаліші автомати, є не більш ніж знаряддями виробництва і не можуть бути в соціальному плані рівносильними людині» [1, с. 169]. Тільки розуміючи так сучасну інформаційну «реальність» і що за кожним пристроєм стоїть інша людина, і можливо пізнати як самих себе, так і направити ці технології на користь людства.

Список літератури:

1. Глушков В.М. Гносеологическая природа информационного моделирования / с. 165-170.
2. Седжвик Р. Алгоритмы на Java, 4-е изд. / Р. Седжвик, К. Уэйн. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2013. – 848 с.

РОМАНЮК Оксана Вікторівна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ

КОБРЖИЦЬКИЙ В'ячеслав Всеволодович,

старший викладач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, м. Київ

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ПЛОЩИНА ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Епідеміологічна ситуація, що склалась в світі останнім часом, суттєво спрямувала людство до дистанційного режиму існування у багатьох сферах життєдіяльності: спілкування, освіта, медицина, туризм, робота тощо. З одного боку, відбулось прискорення «розмивання» меж фізичної та змішаної реальності. З іншого, активізувався процес сприйняття людиною віртуальної реальності як наступного кроку еволюції, а не загрози.

Існує кілька точок зору щодо походження терміну «віртуальна реальність»: Жиль Делез у своїй книзі «Відмінність і повторення» (1968 р.) використовує словосполучення «віртуальна реальність»; дослідження кінця 1970-х рр. Массачусетського технологічного інституту; дослідження спеціалістів каліфорнійської фірми «VPL Research»; запровадив у 1989 р. Ярон Ланьєр (Jaron Lanier); популяризував термін Дж. Ланьєр та ін.

Серед вітчизняних вчених та вчених близького зарубіжжя в тій чи іншій мірі дослідженнями «віртуальної реальності» займались: В. Волинець, В. Климнюк, І. Маньковська, Н. Носов, Ю. Шадських (намагались розібратись у сутності поняття), С.

Бондаренко (вивчав структуру віртуальних мережевих товариств), П. Браславський (феномен культури кінця ХХ початку ХХІ століття), В. Ємелін (як копію реальності), М. Муртазіна, Р. Павлюк (у контексті освіти), М. Крюгера, І. Сазерленда, С. Фішера (пристрої створення достовірної ілюзії реального світу), В. Бабенко, А. Воронов, Е. Ковалевська, М. Коротков, А. Малишко, В. Фалько, Д. Шапіро (розвиток інформаційної техніки та технологій), В. Биченков, Д. Іванов, Б. Сивиринов (філософські аспекти віртуалізації суспільства), Т. Бондаренко, А. Кирилова, О. Питько, К. Таратута, А. Фімін (наслідки впливу віртуальної реальності на людину), А. Захряпін, Н. Клікушина (віртуалізацію суспільної й особистісної свідомості) тощо. У західній філософії віртуальну реальність розглядали Ф. Жай, Е. Рейд, Г. Рейнгольд, Дж. Сулер, М. Хейм та ін. Наш науковий інтерес було зосереджено на віртуальній реальності, як площині для самореалізації людини.

Передусім, постала необхідність окреслити, що саме розуміється під даним поняттям. Так, під терміном «віртуальна реальність» розуміють: у схоластиці зв'язок між реальностями (переважно божественною і земною); варіант реальності, що подібна до матеріального й ідеального, яка утворюється та розгортається завдяки іншій реальності; можливе, потенційне, уможливлене; візія дійсності, згенерована на основі комп'ютерних систем, які забезпечують відчуття, впливаючи на органи чуття; стрижнева якість буття – реальне, актуальне, але не субстанційне; недовтілене буття «недобуття»; існуюча дилема непорушного соціального світу; елемент психологічної реальності людини; симулякр ціннісних та інституційних складових суспільства; форма комунікації тощо. Також, існує поділ на два рівні віртуальності (природний та культурний) та чотири рівні віртуального буття («природні віртуальності, що включають усі віртуальні об'єкти фізичного світу; технічні віртуальності,

створені завдяки комп'ютерним технологіям і засобам мас-медіа; культурні віртуальності, які включають віртуальні феномени міфології, релігії, філософії, етики, літератури та мистецтва; віртуальність містичного» [1]). Віртуальна реальність імітує як вплив, так і реакції на вплив; синтез властивостей і реакцій проводиться у реальному часі.

На даний момент віртуальна реальність далеко не у повному обсязі відтворює наш світ. Вчені прагнуть до схожості і відшліфовують правдоподібність: інтерактивність, деталізація, акцент на ефекті присутності тощо. На сьогодні є чотири категорії долучених до віртуальної реальності, що здатні до самовдосконалення: розробники, реалізатори, споживачі та, власне, сама віртуальна реальність. Можемо розмірковувати про те, що завдяки цифровим технологіям мало не кожен так чи інакше залишає слід у віртуальній реальності (наприклад, на сьогодні існують програми, які дозволяють за мінімальної інформації, отриманої з соціальних мереж, зробити висновки з достовірністю від 80% до 100% (див.: М. Косінський)). Але у цих випадках мова не йде про самореалізацію. Втілення потреби самореалізації людини пов'язане із докладанням зусиль до вдосконалення. Зрозуміло, що розробники за останні роки з так званого «вікна у світ» вдосконалили віртуальну реальність до систем занурення. Для конкретного розробника чи групи розробників віртуальних програм процес самореалізації пов'язаний з науковим інтересом, особистим чи професійним викликом, причетністю до творення неймовірного, створенням конкурентного продукту для ринку тощо. Сьогодні розробники в своєму арсеналі мають кіберпростір, тривимірну графіку, симуляції, зокрема військової тематики, 3D-тури, віртуальні панорами Так само зрозуміло, що ті, хто продає продукт «віртуальна реальність» мають поле для самореалізації адже реклама, пропаганда, просування такого специфічного

продукту вимагає і знань, і креативності, і непересічної цілеспрямованості. Сьогодні «реалізатор» у своєму арсеналі має технічні пристрої, програми-боти, школи для дітей (де народжуються і розробники, і споживачі), потужний масштабний піар.

Сьогодні споживач має продукт «віртуальна реальність», який можна використати для самореалізації. Так, самореалізації людини у віртуальному світі сприяють освітні, військові й медичні програми. Яким чином може самореалізовуватись споживач у віртуальній реальності? Відповідь проста: набуваючи віртуального досвіду, збільшуючи мобільність, долаючи кордони фізичних можливостей тощо. Дивовижно, але й віртуальна реальність, як продукт створений людиною, виявилась здатною до самореалізації. Так, програми-боти шпигують за людьми і змінюються під них, штучний інтелект розвивається, програми створюють інші програми, програми самі себе вдосконалюють. Тобто, віртуальна реальність є втіленням прагнення людини до самореалізації.

Отже, віртуальна реальність є платформою для самореалізації людини. Для самореалізації людина може використовувати віртуальну реальність у різних сферах: освіті, медицині, торгівлі, спілкуванні, туризмі, військовій справі, роботі, спілкуванні. Не дивлячись на те, що віртуальна реальність далеко не у повному обсязі відтворює наш світ, вже сьогодні накопичився великий арсенал для самореалізації людини.

Список літератури:

1. Гаврилов А. А. Основные подходы к определению категории «виртуальная реальность» в современном философском дискурсе / А. А. Гаврилов // Молодой ученый. – 2012. – №9. – С. 162-166.

СІДОРКІНА Олена Миколаївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

КОМП'ЮТОПІЯ ЙОНЕЗІ МАСУДИ ТА РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Формування сучасного інформаційного суспільства є закономірним процесом загальних суспільних трансформацій, пов'язаних із останніми фазами індустріального суспільства. Основні риси нового типу суспільства характеризуються якісними змінами у застосуванні виробничих технологій, побудові інститутів громадянського суспільства, способах отримання, обробки та ретрансляції інформації.

Сучасні технічні інформаційні системи демонструють величезні можливості щодо організації комунікативних процесів, формуванні суспільства нового типу, яке засновано переважно на виробництві та передачі інформації. Ознаки цього типу суспільства при його зародженні були помічені ще протягом 70-х – 80-х рр. ХХ ст. у передових країнах світу. Саме тоді була висунута концепція інформаційного суспільства, біля витоків якої знаходився відомий японський соціолог і футуролог Йонезі Масуда [1]. Ідеї, висунуті Й. Масудою, зберігають свою актуальність і зараз, оскільки у своїх працях він поставив кардинальне питання подальших стратегічних напрямів суспільного розвитку в умовах глобальної цифровізації. Загалом таких альтернативних тенденцій, про які згадував і які аналізував Й. Масуда, дві: «автоматизована держава», контролююче суспільство з ознаками поліцейської держави або «комп'ютопія» як повнокровне суспільство з необмеженими властивостями.

Впевненість вченого щодо обрання людством саме оптимістичного сценарію соціального розвитку ґрунтується на двох логічних підставах. По-перше, комп'ютерні системи як інноваційні технології являють собою певну граничну науку, що означає залежність результатів їх використання від спрямованості на позитивні або руйнівні цілі: «якщо комп'ютери використовуватимуть виключно для автоматизації, то контролююче суспільство, це відчуження та декаданс, можуть стати реальністю. Та коли використовувати їх цілком для створення знання, то виникне високорозвинене, масове суспільство з творчим знанням, в якому всі люди відчуватимуть своє життя як цінність» [2]. По-друге, нове інформаційне суспільство виникатиме в процесі систематичної, впорядкованої трансформації, в якому зміни дотягатимуться через систематичну впорядковану трансформацію на відміну від механізмів соціальних революцій і переворотів доби індустріального суспільства. «Інформаційна продуктивна сила, стрімко розвиваючись, замінить матеріальну продуктивну силу, що викличе якісні зміни у виробництві (автоматичні заводи, соціальні, політичні та екологічні системи)» [2]. При цьому вибір із цих двох альтернатив не є наперед визначеним або передбаченим станом майбутнього інформаційного суспільства, а є результатом нашого власного вибору.

Список літератури

1. Masuda Y. The Information Society Post-Industrial Society. – Wash., 1981. – 103 p.
2. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда; перекл. з англ. В. Ляха // Філософська і соціо-логічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36-50.

САЛАДІС Інна Владиславівна,
студент ФЛСК 540 Національного авіаційного університету,
м. Київ

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Правова комунікація – це комунікативна діяльність членів суспільства, яка відображається у правовій культурі, в соціальних інститутах, у правових текстах, і втілюється у правосвідомості, правових нормах та правових відносинах, що утворюють правову структуру. Сутність права визначається як встановлення правової комунікації, яка передбачає семіотичний (текстовий), соціокультурний (ціннісний), психологічний та праксіологічний (діяльнісний) аспекти.

Семіотико-комунікативний підхід пов'язаний з проблематикою генерування сенсу. Проблема створення сенсів в процесі комунікації є ключовою для теоретиків цього напрямку. Комунікація – це не просто процес обміну інформацією, це історичний процес утворення якоїсь спільноти, в соціокультурному полі якої ми осмислюємо інформацію і співвідносимо наші сенси із сенсами наших комунікативних партнерів, створюючи, таким чином, певну ступінь взаєморозуміння. При цьому відбувається не стільки самовираження і передача-прийом уже сформованих сенсів, скільки спільне сенсотворення. Сенси являють собою постійно-змінні, «поточні», відкриті утворення. Динамічність сенсів характерна не тільки для міжособистісного спілкування, а й для

будь-якого іншого виду комунікації, включаючи політичний дискурс.

Комунікативні процеси протікають і набувають для нас того чи іншого сенсу лише в певному контексті. Одна й та сама розмова може мати для нас різну значимість, наділятися різними сенсами, залежно від того, розглядаємо ми її в контексті конкретного комунікативного епізоду, в контексті нашого ставлення, або в контексті тієї чи іншої культури і культурних відносин.

Комунікація – процес, в якому ми конструємо не тільки свою соціальну реальність (або реальності), але й своє власне «Я». Представники соціальних підходів до комунікації, продовжуючи традиції символічного інтеракціонізму Джорджа Герберта Міда і Ервіна Гофмана, розглядають «сприйняття себе» не як фіксоване внутрішнє утворення, а як соціально-культурний конструкт, який постійно модифікується в залежності від того, з ким і в який спосіб ми вступаємо у взаємини. Інакше кажучи, з різними людьми, в тому чи іншому колі спілкування, я можу мати різні уявлення про себе, різну самооцінку як відображення думок про мене «узагальненого іншого».

Прихильники соціальних підходів до комунікації поділяють положення про те, що комунікативна теорія – це «практична теорія» і що комунікація – це «практична дисципліна». Дослідник, включений в процес дослідження, відчуває на собі вплив досліджуваної комунікативної практики, і при цьому він одночасно перетворює, формує, «культивує» цю комунікативну практику.

СКИБА Іван Петрович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Одночасно з величезними можливостями інформатизація викликає суттєві негативні наслідки, які, за умови їхнього ігнорування, можуть нести серйозні проблеми. Важливим і справедливим є висновок, зроблений І. Грузіною: «якщо на початковому етапі (інформатизації) більш значущими були науково-технічні та технологічні проблеми, то на наступних – основна роль відводиться соціальним проблемам» [1]. Особливої уваги заслуговує такий негативний аспект інформатизації, як: розрив із культурно-історичним мисленням, традицією, розмиття ідентичності, утворення культурної прірви між поколіннями тощо.

На думку вчених, соціальна структура суспільства багато в чому визначається способом масової комунікації (медіа). Очевидно, що розвиток сучасних медіа є безпосередньо пов'язаним із процесом інформатизації. Як зазначає Д. Мейровіц, соціальна структура сучасного суспільства, будучи пов'язаною з розвитком «нових медіа», перш за все, характеризується розмиття групових ролей, ідентичностей та, як наслідок, переформатуванням соціальних груп, з яких складається суспільство [2].

Д. Рашкофф у книзі «Шок теперішнього» [3] розмірковує щодо конструювання часу різними типами комунікації і висуває справедливую тезу про те, що «нові медіа» роблять соціальні зміни перманентними, що на рівні принципів відмінняє саму ідею про соціальну структуру. Живучи «тут і зараз» і розсіюючись на

значну кількість групових ідентичностей, ролей, люди в його концепції лінійної (історичної) наративної структури позбавляються свого соціального життя.

Соціальне життя суб'єкта перетворюється з лінійного оповідання (історії життя) на ролеву онлайн гру з віртуальною картою, яка поділяється на значну кількість просторів та сюжетних ліній. Звичні групові ідентичності перестають бути основою соціальної структури. Як слушно відзначають Н. Постман та Д. Мейровіц, розмивання групових ідентичностей робить сучасну людину більш вразливою для «інформаційної зброї – чим, певною мірою, можна пояснити загострення інформаційних воєн у наш час. Зазначені процеси, на нашу думку, полегшили можливість маніпулятивного впливу на громадян, які, втративши орієнтування (ідентичність) чи не набувши його, стали схожими на незаряджені елементарні відокремлені частинки, які при штучному створенні різниці потенціалів (напруги) отримують необхідний заряд і змушені будуть рухатися у заданому їм напрямі. Такий кут зору дозволяє побачити ще один негативний наслідок інформатизації, який по-новому в сучасному суспільстві ставить таку антропологічну проблему як свобода.

Дійсно, у сучасному суспільстві у зв'язку з процесами інформатизації, глобалізацією, становленням суспільства споживання, появою віртуальної реальності [4] та віртуальної особистості [5] тощо проблема свободи набуває деяких своїх особливостей. Достатньо радикальну оцінку проблематиці свободи, що склалася, дав сучасний філософ В. Кутирьов. На його думку, «проблема свободи в сучасному суспільстві вирішується тим, що знищується її носій» [6, с. 34]. Значна кількість інформаційних ресурсів надає людині широкий спектр можливостей. Тому, на перший погляд, створюється враження, що техніко-технологічний прогрес дає людині той рівень свободи, про який писав ще Б.

Рассел: «Свобода – це можливість досягати бажаного» [7, с. 315]. Але чи насправді людина отримує те, чого бажає?

В сучасному світі відбувається динамічне становлення суспільства споживання. Виробники товарів та послуг, як правило, володіють різними інформаційними майданчиками (ЗМІ), за допомогою яких прагнуть сформувати у людей певні потреби через нав'язування їм ідеалів краси, способу життя тощо, тобто у різний спосіб намагаються перетворити творця (людину) на споживача. Причому, використовуючи класифікацію давньогрецького філософа Епікура, лівову частку цих потреб можна сміливо віднести до третьої групи – неприродних і не необхідних.

Окрім того, науково-технічний (технологічний) прогрес відкрив нові, небачені раніше можливості, дозволив поєднати разом музику, літературу, живопис, філософію, науку, політику. Через Інтернет стали доступними різноманітні шедеври мистецтва, які містяться як складові елементи в різних відео- та медіапродуктах. «Складні витвори мистецтва, наукові теорії, політичні ідеології – словом, те, що потребувало раніше відповідної освіти, соціального статусу, вільного часу та матеріальних ресурсів, стало загальнодоступним та подається мас медіа в спрощеному вигляді» [8]. Як відмічають сучасні дослідники, така ситуація призводить до якісної зміни в стилі мислення.

Попередній лінійний спосіб сприйняття світу, розуміння, яке ґрунтується на логічній послідовності, аргументації та обґрунтуванні, поступається місцем складному цілісному охопленню смислу того, що відбувається. Така тенденція має як позитивні, так і негативні (і навіть небезпечні) боки. Як справедливо зазначають І. Сазеева та К. Мінтюк, переплетіння наукової, художньої, політичної, релігійної мови в сучасних популярних масових друкованих виданнях, яке на перший погляд видається позитивним, обертається синкретизмом, який був

притаманний ще міфологічному світобаченню [8]. Виникає парадокс, а чи не призводить такий стихійний прогрес до повернення назад, зокрема, до міфологізації мислення, що є одним із аспектів архаїзації [9]. Найбільше занепокоєння в сучасних дослідників викликає те, що влада розчиняється в сучасних ЗМІ, стає невидимою і, разом із тим, усе проникною. Проникаючи в свідомість у формі як науково-популярних, так і розважальних програм, вона при цьому уникає контролю з боку громадськості.

Отже, проблема збереження цілісності соціальної структури передбачає принаймні збереження соціокультурної спадкоємності. Це, в свою чергу, зумовлює потребу в постійному зверненні до української духовної традиції, у тому числі й до філософії.

Список літератури

1. Грузіна І. А. Соціальне життя суспільства в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / І. А. Грузіна // Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7837/1>

2. Meyrowitz J. No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior. Oxford University Press. 1985. Kindle Edition.

3. Rushkoff, Douglas (2013-03-21). Present Shock: When Everything Happens Now. Penguin Group US. Kindle Edition.

4. Скиба О. П. О собливості соціокультурного виміру віртуальної реальності / О. П. Скиба // Вісник Національно-го авіаційного університету. Серія: Філософія. Культуро-логія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, – №2 (24). – 2016. – С. 116-119.

5. Скородумова О. Б. Виртуальная личность и свобода / О. Б. Скородумова // Вестник Московского университета. – 2004. – № 2. – С. 75-96.

6. Кутырев В. А. Бытие или ничто / В. А. Кутырев. – СПб. : Алетей, 2010. – Т. 1. – 496 с.

7. Аблеев С. Р. История мировой философии / С. Р. Аблеев. – М. : АСТ, 2005. – 414 с.

8. Сазеева И. Б. Проблема свободы человека в условиях интенсивного развития современных технологий [Электронный ресурс] / И. Б. Сазеева, К. Э. Минтюк. – Режим доступа: <http://vestnikrzi.ru/2014/02/1356>. – Загл. с экрана.

9. Орденов С. С. Архаїзація глобалізованого соціуму в інформаційну добу / С. С. Орденов // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, – №2 (28). – 2018. – С. 117-120.

СКИБА Оксана Петрівна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ВІРТУАЛЬНА ІГРОВА РЕАЛЬНІСТЬ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Ще у 50-х роках минулого століття починається історія відеоігор, але протягом тривалого часу вони не набувають занадто великого поширення і, відповідно, особливої залежності від них у людей не виникає. Лише в останні десятиліття, процеси інформатизації і поява всесвітньої мережі розпочали новий етап у розвитку комп'ютерних відеоігор.

У сучасному світі, коли «змінюється не лише сутність інформації, а й формуються відносини нового типу «людина-машина»» [1], поряд із попередженнями про те, що віртуальна ігрова реальність зтягує людей, особливо молодих, у свій світ і вони перестають цікавитися реальним життям, дуже часто звучать

думки про те, що захопленість комп'ютерними іграми це не найгірше, що може бути. Що набагато гірше, коли підлітки захоплюються алкоголем чи наркотиками, а люди старшого покоління значно перебільшують загрозу комп'ютерних ігор і шкоду від них, бо зростали у світі, де їх не було. Що і комп'ютерні ігри також можуть бути корисними людині для розвитку уваги, логічного мислення, пам'яті, швидкості реакції тощо.

Водночас, такий підхід є дещо однобоким. В кінці XIX на початку XX століття як ліки від наркотичної залежності і навіть від кашлю для дітей та дорослих в аптеках легально продавали героїн. Досить довгий час учені і лікарі не помічали небезпеки його застосування. Героїн заспокоював при кашлі, «допомагав» лікувати залежність від інших наркотиків, але при цьому дуже швидко формувалася нова, більш важка, психічна і фізіологічна залежність від самого героїну. «Ліки» виявилися гіршими за хворобу. Не хотілося б щоб щось подібне сталося через недооцінку загрози, яку представляють собою комп'ютерні ігри, адже недаремно вже з'явився ряд нових термінів, таких як комп'ютерна залежність, Інтернет-залежність, ігрова залежність тощо.

Як тільки комп'ютер отримав ігрові функції, в індустрії розваг він зайняв пануюче місце серед засобів, які люди використовують, щоб відволіктися від проблем реального життя. Інтернет-користувачі мають можливість спілкуватися в соціальних мережах з іншими людьми, дізнаватися останні новини, переглядати фільми, слухати музику, грати в онлайн-ігри з реальними і віртуальними суперниками. І це ще, якщо не згадувати появу різноманітних більш мобільних гаджетів, які мають можливість виходу в мережу і все вище перераховане зробили для нас доступним в автобусах, в поїздах, в метро, на вулиці тощо. Така зручність та доступність планшетів і смартфонів у використанні, не лише допомагає і полегшує життя людям, а й може привести до

виникнення залежності, іноді дуже глибокої, до віртуального джерела насолод. Ця залежність здійснює найбільш негативний вплив саме на розвиток особистості підлітків та молоді, які є найбільш незахищеними перед небезпеками і спокусами «всесвітньої павутини».

Комп'ютер відкриває перед підлітком безмежний світ нових можливостей і інтересів, який ««відключає» від реального світу, «перемикаючи» на себе. Однак, виникає питання, чи замінить віртуальне спілкування реального співбесідника, чи не стане віртуальний світ гри більш жаданим, ніж реальний світ з його проблемами?» [2]. Тобто, потрібно пам'ятати, що найпоширеніший варіант використання павутини павуком, це пастка, тенета, щоб впіймати жертву. І зовсім не хочеться, щоб підлітки і молодь, які є найбільш вразливою віковою категорією, спокушені принадами віртуального світу потрапили у тенета «всесвітньої павутини».

Комп'ютер приваблює підлітків не лише як технічний засіб, а й як друг, провідник у новий таємничий світ віртуальної реальності. У цьому світі самотні можуть знайти друзів, ті, хто відчуває труднощі у спілкуванні з ровесниками, отримують змогу спілкуватися у мережі, при цьому змінюючи свої особисті дані, як вік так і соціальний статус. Несміливі і невпевнені у комп'ютерних іграх можуть відчути себе героями, досвідченими кмітливими мандрівниками і т.д. Тобто, віртуальний простір ігрової реальності здійснює визначальний вплив на розвиток і становлення особистості сучасної людини і стає одним із важливих аспектів культури інформаційного суспільства.

Очевидно, що різноманітні «бродилки» і «стрілялки» мають швидше за все негативний вплив на стан здоров'я і психіки людини, ніж позитивний, і навряд чи можуть сприяти появі якихось корисних навичок чи вмій. Характерною рисою цих ігор є те, що геймер не може припинити гру протягом тривалого часу,

фактично починає жити у віртуальному світі, втрачає орієнтири у реальному світі і відчуття часу. Саме такі ігри сприяють розвитку ігрової залежності. Позбавити не лише дітей, а й дорослих від такої патологічної залежності іноді дуже важко, а часом неможливо взагалі. При цьому у людини формується єдине вміння – вміння натискати на необхідну кнопку. Також потрібно пам'ятати, що кнопка «перезавантаження», яка дуже часто використовується в таких іграх, в реальному житті для нас недоступна. Тому допустивши фатальну помилку в реальному світі, людина не виправить її використанням кнопки «перезавантажити». Звичайно, не можна недооцінювати пізнавальний потенціал деяких жанрів ігор, наприклад, симуляторів. Адже досить багато навчальних програм працює саме на їх основі. Наприклад, для вивчення іноземної мови людина знаходить гру, де герой потрапляє в іншу країну і починає з основ вивчати мову. Але, на жаль, саме ці ігри користуються найменшою популярністю серед підлітків. А комп'ютерні ігри, які містять сцени насильства та жорстокості, здійснюють ще сильніший негативний вплив. Маючи обмежений життєвий досвід, діти дуже часто сприймають віртуальний світ як реальність. У них формується викривлене уявлення про можливість вирішення життєвих проблем лише шляхом насильства, сповільнюється духовний розвиток, виникає вороже ставлення до усього світу. З огляду на все вище зазначене, очевидно, що в суспільстві виникає потреба у створенні механізму цензури, що займатиметься фільтрацією інформаційного та віртуального ігрового простору.

Сучасні комп'ютерні ігри вже давно перестали бути лише розвагою для дітей і підлітків і здійснюють все більший вплив на суміжні сфери суспільного культурного життя: освіту, мистецтво, соціальні комунікації і навіть спорт (так, в окремих країнах комп'ютерні ігри офіційно визнані як окремий вид спорту –

кіберспорт). Як справедливо відмічає В. Галкін «комп'ютерні ігри є частиною безмежного світу ігор зі своєю історією форм і особливим змістом досвіду, який отримує людина у грі» [3]. І яким би не був отриманий досвід, він здійснює свій вплив і на розвиток людини, і на становлення сучасної культури.

Список літератури

1. Скиба О. П. Наукове пізнання в епоху інформаційних технологій / О. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – № 1 (21) – 2015. – С. 74-77.

2. Дроздикова-Зарипова А. Р. Педагогическая коррекция компьютерной зависимости у подростков группы риска: теория, практика / А. Р. Дроздикова-Зарипова, Р. А. Валеева, А. Р. Шакурова. – Казань: Издательство «Отечество», 2012. – 280 с.

3. Галкин Д. В. Компьютерные игры как феномен современной культуры: опыт междисциплинарного исследования / Д. В. Галкин. – URL: <https://cyberleninka.ru>

СУХОВА Надія Миколаївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

КРИЦЬКИЙ Олег Васильович,

*старший викладач кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця,
м. Київ*

ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СИСТЕМИ ЛЮДСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровізація, як породження науково-технічного прогресу, все глибше входить в наше життя, диктує умови спілкування та поведінки. Поняття «цифрова реальність» визначається багатьма дослідниками як віртуальна, доповнена і змішана реальності та інші імерсивні (ті, що створюють ефект присутності) технології, а також як етап саморозвитку інформаційної реальності, де знакові системи радикально відмінні від природного та індустріального середовища і трансформують соціум за допомогою комп'ютерних технологій в електронно-цифрове середовище як «третю природу»: сукупність складних, операціонально замкнених інформаційних систем, які поєднані в мережах електронних комунікацій і які функціонують за законами і нормами, що є відмінними від класичних законів і пояснювальних моделей фізики, природознавства та соціології [1, с. 7-21].

Демонтаж старої системи існування людства прискорює ІV промислова революція. Майже в усі сфери людського існування, активно втілюється штучний інтелект, який виступає засадничим аспектом наступної фази розвитку не тільки соціуму, але й антропосистеми загалом, до реалізації якої ще не зовсім

усвідомлено наблизилося людство. Ми ще не знаємо достеменно чим є наш природній людський інтелект (ширше – свідомість) який ми маємо намір втілити у комп'ютерній програмі, а відтоді й штучний інтелект може виявитися недосконалим знаряддям вирішення нагальних проблем.

За таких умов передбачається неухильне зростання автоматизації багатьох професій. Це стане глобальним трендом світового ринку праці ХХІ ст. Але, перш за все, в рамках втілення проекту філософії стійкого розвитку зміниться форма освіти та медицини, як його важливі чинники.

Вже сьогодні ми спостерігаємо, що «філософія стійкого розвитку» стає «бархатним» геноцидом людства, бо потребує скорочення народонаселення планети. Про це свого часу заявляв А. Гор у першому пункті стратегічних завдань «Плану маршала». Так звана «стабілізація населення світу» можлива лише за умов стерилізації населення, або доведення до самознищення відсутністю медичного забезпечення та освіти. На сьогодні це також опосередковано прочитується в проектах «Розумні міста», «Екологія», «Глобальний контроль» та інших. Для їхнього втілення в життя необхідно сформувавши новий тип людини, і саме завдяки освіті та медицині буде сформовано новий тип людського мислення для цифрового суспільства. Тому сьогодні й відбувається перезавантаження ціннісної системи людства. У новому циклі свого існування, наша цивілізація докорінно змінить умови життя. Так сьогодні ситуація обмеження людини, що пов'язана з епідемією коронавірусу висвітила актуальні проблемні теми сучасного суспільства. А за певного аналізу та дій, вони можуть стати найпродуктивнішими для подальшого плідного існування людини нової епохи. Тому чим довше буде проживатися ситуація локдауну, тим більше у нас можливостей зрозуміти, які можливі наслідки та в чому криються наші попередні помилки.

Але повернемося до причин породження такого стану на планеті у ХХ ст. Стверджуючи про відносність цінностей, постмодерна епоха ХХ ст. сформувала культуру «масової індивідуальності», коли верховенство розуму заперечується, а сам він наділяється інтерпретаторською функцією. Отже, відбулися зміни в стилі інтелектуальної діяльності. Інтерпретаторський розум спрямував пошук на повсякденну практику, комунікації та діалоги, втративши пріоритет пошуку істини. Тому надто складно деяким людям усвідомлювати абсолютність загальнолюдських цінностей.

Поглиблення економічної та соціальної кризи теж відбулося за умов помилкової діяльності людства, а саме при наявності двох протилежних сил – громадян і політики з корпораціями. При цьому не враховувалася третя сила – природа. Її майже не помічали, а тільки нещадно використовували для своїх потреб. Сьогодні ж вона пред'являє і політикам, і громадянам свої вимоги. Стихійні лиха, мутація вірусів і бактерій поява нових хвороб, постійні спалахи та бурі на Сонці – це все більше впливає на все живе на нашій планеті. І якщо в спокійній ситуації, деяким діячам можна було імітувати політичний театр, надаючи громадянам держави мінімум коштів і послуг, а самим робити свою «політику», то при появі третього гравця ігнорувати багато чого не можливо. Природа, як третій гравець, і далі буде проявляти свої права, випробовувати не тільки політиків, але й громадян на міцність, на те, як ми взаємодіємо між собою, як можемо розпоряджатися ресурсами, які пріоритети та цінності вибираємо для розвитку.

Перейдемо до того моменту, коли потрібно розглянути, які ж цінності втратили свою актуальність у новому тисячолітті. Багато вітчизняних і зарубіжних дослідників різних напрямків наукового знання підкреслюють той факт, що остаточно вичерпав себе міф часів Просвітництва про те, що людина, її інтереси та цінності є

головними в політичній системі, що все існує тільки для людини, для задоволення її егоїстичних потреб. Сучасна ж практика доводить необхідність перебування на передньому плані республіканської ідеї загального блага, коли наші цілі та інтереси обмежуються заради загального блага. В цьому питанні слід покладатися на освітні заклади, адже саме вони чинять потужний вплив на становлення людини з моменту її свідомого входження в світ добра і зла. Тому кожній людині за своє життя доведеться навчитися порівнювати свої бажання з загальним благом. І це вселяє обережний оптимізм щодо можливості реалізації нашої взаємодії.

Сьогодні перед людством постали питання про те, як визначати це загальне благо та як його регулювати в подальшому? які конкретно кроки слід зробити, щоб вибудувати нову систему на політичному, соціальному та економічному рівнях? Ці питання тягнуть за собою проблему формування нової етики. І чи буде людство просуватися в бік нової республіканської ідеї – залежить від нашого свідомого вибору. У зв'язку із цим виникають питання до нової етики при зсуві цінностей.

Під час карантину, відбувається постійна атака на нашу приватність, на наш внутрішній світ, що є важливою цінністю та необхідною умовою збереження людяності, взаємоповаги та творчості. Тобто загострилися питання змістовного наповнення понять свобода, творчість, добро, зло та інших. Так пандемія «*сovid-19*» висвітлила всі задуми і плани можновладців, які не втрачають можливості заробити на людському горі. Примусове тестування, примусова ізоляція та вакцинація є, на нашу думку, загрозами для нашої приватності та може стати небезпечним чинником контролю над людьми.

Наш внутрішній світ, який був частково прихований від суспільства, стає цілком прозорим з огляду на фізичне та психологічне здоров'я. В такому разі відбувається порушення прав

людини на приватне життя. Тому людству ще доведеться вирішувати, також, проблему балансу між приватністю і загальним благом. А поки що ми спостерігаємо той факт, коли величезні кошти держав у ХХ ст. були спрямовані на індустрію розваг і існує можливість формування нового типу середньостатистичної людини – порожньої внутрішньо та нікчемної у своїй основі. Вона не хоче працювати, брати участь у світовій культурній, економічній та політичній діяльності. Будучи завжди незадоволеною, вона знаходить підстави для пред'явлення претензій іншим, не усвідомлюючи, що стала ресурсом нових політичних сил. А гроші, як анонімна сила, перетворилися на приховану владу над усім, оминаючи групи людей, які навчалися, дисципліновано отримували знання, практично втілювали свої творчі проекти. Цілком логічним є, що саме анонімна сила грошей відсунула все подальше, а потім зруйнувала.

Такий стан речей є вигідним потужним корпораціям, які сьогодні розглядають людину нового типу як свого основного клієнта. Оскільки вся цифрова імперська могутність створена навколо розваг, соціальних мереж і це споживання втягує в систему маси людей. І як ми бачимо, експертна думка фахівців більше не потрібна в цифровому світі. Коли збираються вчені в усьому світі на Круглі столи, де говорять про етику, про людину, про здоровий глузд, про наукові викладки – «каток» бізнесу і гонитва за прибутками великих корпорацій, роблять ці слова непомітними і нікчемними. І для більшості країн Євросоюзу це є реальним фактом. В Україні втілення таких змін поки що протирічить Конституції, але це не дає гарантії, що Конституцію не змінять і тоді про права людини можна більше не говорити. Штучний інтелект сам «визначить» долю людства, відповідно до тієї програми, яка закладена програмістами які, в свою чергу, оплачені потужними корпораціями.

Уже очевидно, що ситуація після закінчення карантину буде змінювати пріоритети людства. Якщо в суспільстві активно буде втілюватися цифровізація і на передній план не вийдуть такі сфери людського існування, як освіта, медицина та безпека, – криза буде загострюватися, і свої корективи буде вносити природа як третій гравець на світовій арені.

Список літератури

1. Подопригора А. В. Число и цифра: пифагорейская традиция и метафизика цифровой реальности. / А. В. Подопригора // Научный ежегодник Института философии Уральского отделения РАН, 2018. –Т. 18. вып. 3. – С. 7-21.

2. Цифровой тоталитаризм с человеческим лицом / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ng.ru/science/2021-01-26/9_8066_totalitarianism.html

3. Сницорева Д. «План Маршала» Альберта Гора / Д. Сницорева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zn.ua/ECOLOGY/plan_marshalla_alberta_gora.html

СУХОДУБ Тетяна Дмитрівна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії науки і культурології Центру гуманітарної освіти НАН України, м. Київ

«ДІАЛОГІЯ» ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» ЛЮДИНИ ЗА УМОВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасну епоху поняття «цифровий світ», «цифрова реальність», «цифрова техносфера», в кінці кінців, «цифрова ера» стали настільки звичними та такими, що сприймаються позитивно, насамперед, як підстави, що слугують для полегшення традиційної діяльності людини (як у сфері виробництва, так і в освітній,

науковій, навіть художньо-творчій сферах), що навряд чи спаде на думку віднаходити й негуманні наслідки розвитку віртуального простору, сформованого цифровими технологіями. Негативізм стосовно цього виміру людського буття усталено пов'язується з «технофобією» як спрямуванням у філософсько-соціологічних концепціях, що актуалізували питання про можливу суспільну дегуманізацію під впливом могутності техніки, технологічних виробничих систем, що можуть розвиватися неконтрольовано, отже й небезпечно для людини (Т. Адорно, М. Бердяєв, М. Хоркхаймер, Г. Маркузе, Л. Мемфорд та ін.).

Дійсно, надмірне людське захоплення феноменом техніки несе в собі небезпеку, але остання здебільше криється не у самому факті його існування, а у тих можливостях, які відкриваються технічним поступом, особливо якщо йдеться про нинішній етап технічного і технологічного розвитку.

Передусім турбує те, що надто стрімко інформаційно-комп'ютерні технології перетворюються з засобу (краще навіть сказати, «інструменту») певної діяльності, націленої, наприклад, на швидке опрацювання людиною інформації, полегшення «технічної» роботи з текстами, на майже необмежений доступ до знань з самих різних галузей, що безперечно якісно змінює життя людини, надає їй значно більше можливостей для особистісної самореалізації та творчих досягнень тощо, на певні ерзац-форми – освіти, виховання, «соціального» середовища, міжособистісного «спілкування» та ін. Така заміна традиційних форм людського буття новітніми, технологічно «оснащеними» формами, по суті, перетворюючими усталені відносини людини і природи, людини і культури, людини і влади, людини і людини (особи та особи, «я» та «іншого», чоловіки та жінки, чоловіка та дружини, батьків та дітей тощо) веде до зміни й самої людини як певного типу.

Звісно, сама по собі зміна одного людського типу на інший нічого поганого не передбачає, адже поза цим не буває історичного поступу, котрий завжди в такий спосіб просувався вперед – від людини «античної», яка створила космоцентричну культуру, й до сучасної людини, «життєвий світ» якої визначається суперечностями між культурами «модерну» та «постмодерну». Небезпечним тут є те, що в останні десятиліття людина, спираючись у своїй діяльності на цифровий світ, самовизначаючись у самих різних вимірах – від естетичних до політичних, від індивідуальних до суспільних, проявляє себе настільки як «невігласа» (хоча й прагне знати «більше», ніж решта), настільки не володіє культурою «класичного» мислення, що у її рішеннях перестає працювати навіть здоровий глузд.

Така некритичність до самої себе сприяє тому, що зневажаються минулі традиції та способи буття у реальному «життєвому світі», «відкидається» власна культура, історія, що породжує не новий тип людини, а її саморуйнування. Складається дивна ситуація, коли новітні технології, які направлені на «наближення» людини до людини, на формування комунікативного простору, який сприяв би порозумінню, насправді створюють «цифрові» мови непорозуміння, розбрату, розмежування, в решті решт, ненависті. Головною причиною такого процесу є те, що і у реальному соціокультурному просторі, і у віртуальному, не прививається культура діалогу, немає розуміння суспільства як стану «діалогії» (термін М. Бахтіна), коли акцент робиться на виясненні підстав сумісного буття людей.

ЧЕНБАЙ Наталія Анатоліївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНА ПРИРОДА КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Сучасна людина існує в ситуації безперервної комунікації, яку дослідники розглядають як явище, пов'язане з творенням значень. Будь-яка інформація передається за допомогою знаків – носіїв цих значень. Відправник зашифровує інформацію за допомогою коду чи певної знакової системи, що діють в рамках однієї культури. А міжкультурну комунікацію необхідно розглядати як «обмін значеннями між культурами» [1, с. 17]. Будь-яка культура є особливою знаково-символічною системою, системою кодів, яка вказує індивіду на ті смислові значення, якими наповнені явища, предмети, процеси дійсності, що його оточує. Саме за допомогою символів люди виражають свій внутрішній стан.

У часи експансії цінностей масової культури символи почали поступово перетворюватися на симулякри, на порожні форми, які можна наповнити яким завгодно змістом. Так, сьогодні встановлені форми спілкування визначають його зміст. У цьому відношенні характерними є структура і технологія друкованих і електронних засобів масової інформації, які позбавляють своїх реципієнтів права на відповідь і зворотній зв'язок. Через такий стан особливої актуальності набуває проблема неефективної комунікації. В різних каналах існує безліч перепон на шляху правильної передачі сенсу повідомлення (навіть коли мова йде про особисте спілкування) через різне сприйняття інформації, недостатність уваги до неї з боку іншого індивіда й т. ін. Саме

тому роль людини в комунікативних процесах, що відбуваються в цифрову епоху, надзвичайно зросла. Така ситуація зумовлює необхідність постійно дбати про підвищення рівня комунікативної культури людей, які спілкуються в різних соціальних мережах. Адже, за влучним виразом Р. Фалмера, якісна комунікація, як і чисте повітря, які, зазвичай, сприймаються нами як даність до тих пір, доки їхня відсутність не починає «псувати нам життя» [2].

Підкреслюючи роль символів в комунікативних процесах, необхідно зазначити, що вони залишається одним з універсальних інструментів. Так, в інформаційному суспільстві символи активно використовуються в технологіях легітимації/делегітимації всіх соціальних суб'єктів, передусім, - у політиці, бізнесі, некомерційному секторі, рекламі. Вони стали ефективним засобом для маніпулювання суспільною свідомістю, поведінкою людей, адже сучасна людина живе в змодельованій або симульованій реальності, сформованій знаками і символами. В цій новій реальності вона взаємодіє з образами речей і людей, які формуються в її свідомості за допомогою комунікацій. І ця реальність є складною і багаторівневою системою, оскільки один символ породжує інший і так до нескінченності.

У наш час різні бізнес-організації, відомства, навчальні заклади тощо, стверджують свою ідентичність в гаслах, девізах, логотипах, формах одягу, які повинні надихати співробітників, скеровувати на виконання спільного завдання. Так, титули, звання, посади, навіть оздоблення офісних приміщень мають для посвячених цілком зрозуміле символічне значення, відтворюють конкретний зміст. Особливу роль у процесі формування суспільної думки і життєвої позиції індивідів відіграють різні авторитетні масмедіа, про що писав французький соціолог і філософ П. Бурдьє - автор концепції «символічного капіталу», який означає довіру, визнання суспільством значущості конкретної людини, соціальної

групи або інституту, а також підкреслює їхнє право займати визначене місце в соціальній ієрархії [3, с. 17]. І чим більшою є така довіра, тим більшим стає символічний капітал.

Проте довіру в наш час можна замінити знаками, які створюють ілюзію символічного капіталу: дорогі машини у власності, перші місця в різноманітних рейтингах, запрошення зірок на корпоративи тощо, є спробами замінити реальний символічний капітал симулятивним. Та попри те, що така ситуація є цілком очевидною і зрозумілою, для багатьох, на жаль, головною метою в житті стає те, щоб за всяку ціну, замість реальних продуктивних дій, спромогтися примножити свій символічний, нехай і симулятивний капітал. Отже, такі поняття як «символічний капітал», «символічна влада» тощо стають не просто загальноновживаними, а такими, що відтворюють реальну картину суспільного життя в ХХІ ст.

Список літератури

1. Prosser M. H. Communication, communications and intercommunication / M. H Prosser // Intercommunication among nations and peoples. – N.Y., 1973. – p. 17.
2. Фалмер Р. М. Энциклопедия современного управления: в 5 т. / Р. М. Фалмер. – Москва, 1992. – Т. 3: Выполнение как функция управления. – 184 с.
3. Bourdieu P. Language symbolic power / P. Bourdieu – Cambridge, 1991.

ЧЕРЕВИЧНИЙ Геннадій Семенович,

кандидат історичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

УНІВЕРСИТЕТ НА ШЛЯХУ ДО ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В епоху Відродження і Нового часу в Європі виникає зовсім нове за своїми когнітивними і соціальними характеристикам явище, яке можна назвати прообразом сучасної науки. Леонардо да Вінчі, Г. Галілей, Р. Декарт, Ф. Бекон вважали головними цінностями нової науки світський характер, критичний дух, об'єктивну істинність, практичну корисність. Проголошене Ф. Беконом, лорд-канцлером Англії, гасло «Знання-сила» було спрямоване не тільки проти середньовічної схоластичної науки, а також проти античної науки з її незалежністю від практичних потреб суспільства.

В основі проекту науки «модерну» лежало прагнення вчених епохи Відродження і Нового часу з'єднати, синтезувати раціональність античної науки з техно-інструментальним характером східної преднауки. Але для цього нова наука повинна: зосередитися на вивченні окремих процесів і явищ з тим, щоб використовувати згодом отримане знання про властивості і закони цих процесів в технічних і технологічних цілях; сама наука повинна бути не споглядально-спостережною, а експериментальною у своїй основі, тобто предметом науки повинна бути не сама по собі природа по своїй даності та неторкнутої об'єктивності, а «вирвані» з природи або штучно створені в лабораторіях матеріальні системи.

Такі «рукотворні» системи легше контролювати дослідникам, ніж природні системи в їх природному стані. Вони в принципі можуть бути відтворювані необмежену кількість разів. Відносно

них набагато легше досягти точного, логічного та кількісного опису. Кількісний опис властивостей, відносин і законів функціонування таких систем передбачає використання мови математики, мови функцій. Галілей вказував, що книга природи написана мовою математики («Бог-математик»), оскільки створювався світ по математизованій матриці.

Зразками нової науки стали аналітична геометрія (Р. Декарт), механіка (Г. Галілей, І. Ньютон) і математичний аналіз (І. Ньютон, Г. Лейбніц, О. Коші, К. Вейерштрасс). Для позначення нової науки – експериментально-математичного вивчення дійсності – був запропонований новий термін «Science».

Природознавству була чужа університетська атмосфера того часу. До XVII ст. університети, зазвичай контрольовані церковними колами, стали консервативною силою: новаторство в них не заохочувалося, панував дух схоластики, старі закостенілі форми викладу знання. Наукова діяльність стала розвиватися незалежно від них – у діяльності численних дискусійних гуртків, в особистому листуванні вчених. Наукова істина стає результатом зусиль багатьох вчених, а нерідко і цілих поколінь дослідників. Розвиток науки неминуче веде до її інституціоналізації – становленню оптимальних форм громадської організації наукової діяльності, об'єднанню колективних зусиль, взаємодії вчених.

У другій половині XVI ст. і особливо в XVII ст. з дискусійних гуртків (в певній мірі як опозиції схоластичним університетам) формувалися наукові академії, яким був притаманний дух новаторства, наукового пошуку, відмова від традицій, що перешкоджають безкорисливому пізнанню істини. Починаючи з середини XVII ст., з'являються перші періодичні наукові видання, наука стає важливим і динамічним соціальним інститутом, роль якого в суспільстві безперервно зростає.

Наукова революція не завжди була пов'язана з університетами. Діяльність останніх в цей період значною мірою визначалась захистом своїх привілеїв і монополії на присудження ступенів, що так чи інакше підтримувалось королем. Тому в очах суспільства університет виглядав як слуга короля, тим більше, що університети виконували ще й функції цензурного комітету, визначаючи ступінь вільнодумства авторів тих чи інших творів. В. Гумбольдт сприяв відродженню Пруської держави, створив в 1809 р. Берлінський університет, який пов'язував більше з пошуком істини (дослідження), ніж з передачею вже набутих знань (викладання), більше з гуманістичними принципами, ніж з «утилітарними» цілями: освіта (універсальна мета) має передувати будь-яким іншим політичним або економічним міркуванням (конкретна мета). Власне завдяки запозиченню гумбольдтівських ідей американський університет почав зосереджуватись, у першу чергу, на наукових дослідженнях, що дозволило їм стати центрами формування нової наукової культури і визначати пріоритети розвитку для світу до сього дня.

На сучасному етапі відбуваються серйозні трансформації університетів. Під впливом зовнішніх чинників вони вимушені перетворюватись в економіко-технологічні корпорації, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням і продажем знань. При цьому всі ланки університетської структури мають самовизначатись за ознаками прибутковості та конкурентоспроможності. Розпочалась конкуренція за кращих студентів, професорів, фінансування досліджень, інтенсифікувалась праця співробітників і т. ін. Європейські університети почали перетворюватись на «підприємницькі», «корпоративні», заклади вищої освіти «академічного капіталізму» тощо. Керівники вчилися мислити в категоріях ефективності, економічної вигоди. Це призвело до впровадження підприємницької культури в академічне середовище.

Безперечними лідерами університетів стають ті з викладачів, хто будь-якими способами (іноді далекими від академічних) залучають маси студентів, мобілізують грантову підтримку з боку фондів і приватних донорів і постійно працюють над своїм особистим брендом на зовнішньому ринку, включаючи престижні премії, гучні публікації, виступи на конференціях, у ЗМІ. Дійсно, наука за визначенням глобальна, тому люди, які присвятили їй своє життя, повинні бути ультрамобільними. В першу чергу, це адресовано молодим дослідникам. У цьому сенсі передбачається, що кожен викладач повинен бути обізнаним і в галузі менеджменту.

Університет упродовж понад восьми століть свого розвитку був корпорацією освіти і науки, професорів і студентів, яка єднала академічну спільноту, що пропагувала свої ідеали та цінності, наукове пізнання і пошук істини, не турбуючись про вигоду, та формувала людину як духовну істоту. Університет від часів свого виникнення мав власну мету, покликання, авторитет і вплив на суспільство, однак ніколи та мета не була так прагматично підпорядкована логіці раціональної доцільності та фінансового зиску, як тепер. Навпаки, університетські ідеали та цінності були стійкою альтернативою міцному союзові грошей і політики. Однак, у сучасному дискурсі навколо майбутнього Університету, безперечно слід уникати «менталітету виживання».

В цьому дискурсі серйозним є питання якості того споживача освітньо-інформаційних послуг, на якого має орієнтуватись робота університету. В аудиторію приходять маса студентів, вихованих екранно-кліповою культурою, не схильних, а то і не спроможних до отримання теоретичного, фундаментального знання. Між тим, у них вже сформувались навички діяльності із задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням інформаційних технологій. Викладач при цьому не

сприймається як єдиний носій знання, а студентам стає конче важливим знати для чого їм та чи інша навчальна дисципліна, чи варта вона витраченого часу і зусиль.

Поняття «кліпове мислення» було введено в науковий оборот Е. Тоффлером як складова загальної інформаційної культури, яка склалася у кінці ХХ ст. Воно характеризує процес відображення різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю та різноманітністю інформаційного потоку, алогічністю, високою швидкістю перемикавання між фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття. Г. Маркузе, досліджуючи особливості сучасної людини, визначив її як одновимірну, тобто позбавлену можливості мислити панорамно і критично.

Зростаючі інформаційні потоки роблять процеси сприйняття, розуміння та оцінювання інформації все більш складними. Кліпове мислення, виступаючи складовою інформаційної культури, кардинально відрізняється від типів культури, які існували на попередніх етапах розвитку суспільства та суперечить університетській академічній культурі. Між тим, вимоги до сучасних університетів орієнтуються на задоволення запитів «споживачів освітніх послуг», що несе загрозу наявному високому академічному рівню університетів і професорів. Адже за цих умов знижується попит на інтелектуальне знання, а університетам нав'язується неприродний для них тип культури.

ШОРИНА Тетяна Геннадіївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

НЕГАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ТА ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕТИКИ

З останньої чверті ХХ століття у більшості країн світу інформаційна революція істотно змінила багато аспектів життя. Відчутного впливу зазнали торгівля, зайнятість, медицина, безпека, транспорт, розваги та ін., що дало підстави теоретикам обґрунтовувати концепцію переходу західного індустріального суспільства до «постіндустріального», а пізніше – до інформаційного суспільства. Отже, йшлося не тільки про зміни техніко-технологічного та економічного характеру, але й про перетворення культурних і соціальних основ індустріального суспільства. За таких умов була актуалізована проблема філософського та етичного осмислення нового положення людини. Своєрідною відповіддю на таке осмислення стало виникнення різних видів прикладної та професійної етики. Одним з таких різновидів є інформаційна етика.

Загалом, прикладна етика у наш час перебирає на себе роль певної методології прийняття моральних рішень у конкретних ситуаціях. Від загальної етики вона відрізняється тим, що є більш спеціалізованою і тому більш прагматичною. Вона включає в себе не тільки, власне, теорію моралі, а й комплекс позаетичних знань про мораль. У ній превалує технологічний аспект: вона містить у собі розробку способів і методів впровадження прикладного знання у практику у вигляді проектів, програм, еталонів, моделей, кодексів.

Інформаційна етика як вид прикладної етики саме зорієнтована на вивчення практики, що пов'язана з функціонуванням інформаційно-технічних систем, світових комунікативних мереж, загалом, електронної культури. Але це вивчення відбувається з метою вирішення драматичних, спірних, дилемних проблем, які присутні у відношеннях людини всередині цього інформаційного середовища. Інформаційна етика зачіпає проблеми не тільки етичного, але й соціального, правового, технічного характеру. Хоча постмодерністська філософія наполягає на думці безсуб'єктного анонімного існування культурних кодів, все ж таки інформація спричинює конкретний вплив на суб'єкта і має відповідні групи впливу: *хтось* вживає інформацію, *хтось* її контролює, нею зловживає та маніпулює (тому безсуб'єктність є міфічною).

Формальний розгляд використання і зловживання інформацією почався ще до того, як була сформована спеціальна галузь дослідження, яка сьогодні позначається як інформаційна етика або інфоетика. Як згадують Е. Елрод та М. Сміт [1], Генеральна Асамблея ООН свого часу піднімала безліч інфоетичних тем у Загальній декларації прав людини (1948 р). Це стосувалося теми доступу до інформації (стаття 19), інтелектуальної власності (стаття 27), конфіденційності (стаття 12), безпеки (статті 17 і 27), спільнот (стаття 27) і освіти (стаття 26). З тих пір роль інформації серед різних інституцій (уряду, охорони здоров'я, бізнесу, сфери безпеки та ін.), а також саме занепокоєння щодо використання цієї інформації продовжують підживлювати публічні дискусії. У філософських дослідженнях у цій галузі найбільш значимими є роботи Л. Флоріді, Р. Брея, и Л. Інтрона та директора Міжнародного центру з проблем інформаційної етики Р. Капурро. На думку Р. Капурро [2], першими, хто привернув увагу громадськості до етичних проблем стосовно появи та

використанням обчислювальної техніки, були батько кібернетики Норберт Вінер і Йозеф Вайценбаум.

Хоча на Всесвітній зустрічі з питань інформаційного суспільства (ВЗІС), було задеклароване зобов'язання: «... побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, з тим щоб дати окремим особам, громадам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал.» [3], сама реальність містить процеси і *протилежного* плану. Негативні тенденції використання цифрових інформаційних мереж простежуються в економічній, політичній та екологічній сферах.

У сфері економіки та фінансів цифровий формат переведення кореспонденції та інформації ще більше полегшує можливість для великого бізнесу, банкірів, менеджерів та ін. обходити національні закони і норми міжнародного права, контрольно-наглядові органи і механізми, а також правила, норми і кодекси сумлінного управління. Результатом цього стає глобальна криза довіри не тільки всередині системи, але і з точки зору ставлення соціуму до цієї системи. Р. Капурро вважає, що, аналогічно до комітетів із біоетики, необхідно також мати відповідні органи і в сфері інформаційної етики.

У сфері політики вплив інформаційно-комунікативних технологій перетворив сучасні форми демократій на так звані медіакратії. Хоча це розвинуло інтерактивні можливості участі людей у політичному житті суспільства, водночас сила медіакommунікацій відкрила можливість для нових структур здійснювати політичне спостереження і розшук, вводити цензуру та контроль над окремими людьми і цілими спільнотами. Таке саме застереження висловив патріарх американської політології

Г. Кіссінджер, говорячи про репресивний бік можливостей інформаційних технологій. Ці могутні технологічні засоби за певних політичних режимів та намірах можуть дозволити елітним групам «обробляти і відстежувати інформацію, формувати суспільні дискусії і, певною мірою, формулювати істину» [4, с. 201-202]. На думку Р. Капурро, у даному контексті вимогою цифрової етики могло би бути надане право людині на відкритий обмін інформацією. Загалом свобода доступу повинна розглядатися як основний етичний принцип, аналогічний до принципів свободи слова і свободи преси.

Що стосується впливу матеріальних аспектів інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) на природу і природні ресурси, то їхній негативний бік знаходимо у проблемі електронних відходів, утилізації електронних пристроїв будь-яких видів. Ця проблема повинна стати однією з провідних в інформаційній етиці. Р. Капурро закликає до розширення концепції прав людини і включення у неї прав біосфери (крім людини) і природи.

Отже, згідно з роздумами Р. Капурро [2], поняття інформаційної етики у вузькому сенсі має на увазі все, що стосується впливу цифрових технологій на суспільство і на навколишнє середовище загалом, а також вирішення етичних проблем, пов'язаних із функціонуванням онлайн-ЗМІ (етика цифрових ЗМІ) зокрема. У широкому сенсі це поняття охоплює всю інформаційну і комунікаційну сферу, включаючи цифрові засоби масової інформації, але не обмежуючись ними.

На 36-й сесії генеральної конференції ЮНЕСКО (2011р.) було затверджено «Кодекс етики для інформаційного суспільства», в якому стверджувалося, що в інформаційному просторі, як і в реальному житті, мають залишатися непорушними права і свободи людини. У Кодексі зазначається, що держави-члени повинні прагнути спонукати провайдерів і розповсюджувачів інформації

дотримуватися таких етичних принципів і цінностей, як чесність, щирість, правдивість, достовірність, надійність і об'єктивність, включаючи справедливість, а також створювати умови для забезпечення доступу до інформації для всіх. Користувачі інформації мають право вважати, що інформація буде відповідати критеріям незалежності, надійності, точності і достовірності.

Розвиток інформаційної етики та ретельне осмислення її драматичних проблем може і має сприяти їхньому подоланню, винайденню стійких рішень, необхідних для того, щоб дати адекватні відповіді на технологічні виклики інформаційної епохи.

Список літератури

1. Elrod Edwin M., Smith Martha M. Information Ethics. Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics. *Encyclopedia.com*. (April 10, 2021). URL: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/information-ethics>

2. Капурро Р. Информационная этика / Рафаэль Капурро // Информационное общество, 2010. Вып. 5. С. 6-15. URL: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/7c972fbc98fca119c32577dc0036bb4f>

3. Declaration of Principles. Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium // Document WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E (12 December 2003) Original: English URL: <http://www.itu.int/net/wsis/docs/geneva/official/dop.html>

ЗМІСТ

<i>Абисова М. А.</i> Слактивізм як форма суспільно-політичної участі громадян.....	3
<i>Білецька Л. В.</i> Вплив сучасного інформаційного простору на механізми соціалізації людини.....	7
<i>Бондаренко Н. П., Чорноморденко І. В.</i> Аспекти впливу віртуалізації на соціалізацію дітей раннього дошкільного віку.....	10
<i>Броннікова Л. В.</i> Культурне призначення науки в інформаційному суспільстві.....	12
<i>Васильєва І. В., Шевченко С. Л.</i> Проблема ідентичності в філософсько-релігієзнавчому дискурсі екзистенціальної теології.....	16
<i>Вихованець З. С.</i> Комунікативні передумови людської свободи у просторі відкритого публічного спілкування.....	21
<i>Гончаренко К. С.</i> Кібер-,техно-комунікація та networksociety: архітектура комунікаційних процесів сучасності та їх вплив на культуру.....	27
<i>Дуднік В. В.</i> Теоретико-методологічні засади політичної комунікації.....	31
<i>Місерджи С. Д.</i> Пандемія як фактор цифризації сфери охорони здоров'я: в контексті трансформації соціокультурного континууму.....	35
<i>Матюхіна О. А.</i> Цифровая социализация в коммуникативном пространстве.....	39
<i>Мозгова Н. Г.</i> Гра як основа соціальних відносин у віртуальній реальності.....	43
<i>Онопрієнко В. І.</i> Интернет вещей – высокая технология цифровой экономики.....	48
<i>Онопрієнко М. В.</i> Индустрия 4.0: феномен цифровизации экономики.....	53

<i>Орденів С. С.</i> Парадокс свободи у сучасному суспільстві.....	58
<i>Пода Т. А.</i> Вплив пандемій на міжнародні відносини: уроки історії.....	62
<i>Пономаренко В. В.</i> Філософське осмислення ідей В. М. Глушкова в контексті сучасної цифрової реальності.....	66
<i>Романюк О. В., Кобрицький В. В.</i> Віртуальна реальність як площина для самореалізації людини.....	69
<i>Сідоркіна О. М.</i> Комп'ютопія Йонезі Масуди та реалії розвитку інформаційного суспільства.....	73
<i>Саладіс І. В.</i> Роль правової комунікації у системі суспільних відносин.....	75
<i>Скиба І. П.</i> Антропологічний вимір негативних наслідків інформатизації.....	77
<i>Скиба О. П.</i> Віртуальна ігрова реальність: соціокультурний аспект.....	81
<i>Сухова Н. М., Крицький О. В.</i> Перезавантаження ціннісної системи людства в епоху цифровізації.....	86
<i>Суходуб Т. Д.</i> «Діалогія» як тенденція розвитку «життєвого світу» людини за умов цифрових технологій.....	91
<i>Ченбай Н. А.</i> Знаково-символічна природа комунікації в цифрову епоху.....	94
<i>Черевичний Г. С.</i> Університет на шляху до цифрової реальності.....	97
<i>Шоріна Т. Г.</i> Негативні тенденції використання цифрових інформаційних мереж та завдання інформаційної етики.....	102

Наукове видання

ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ У
ГЛОБАЛЬНІЙ СИСТЕМІ
ЛЮДИНА-СУСПІЛЬСТВО

Збірник наукових праць

Підп. до друку **03.06.2020**. Формат 60x84/16. Папір
офс.Офс. друк.

Ум. фармовідб. 64. Ум. друк. арк.. 4,26. Обл.-вид.
арк.. 4,71. Тираж 100 пр.

Видавництво НАУ

03680, Київ-680, проспект Любомира Гузара, 1